

SÕJATEADLANE

II.

MÄRTS 1925.

SISUKORD:

1. Poola sõjavägi 1924 a. . . . . „Polska Zbrojna“ andmetel
D. Lebedev, kindral-major.
2. Meteoroloogiliste andmete mõju kahurväe
tulistamisel keemilise laskemoonaga . . . *G. Leets*, major.
3. Distsipliini psükoloogia . . . . . *E. Verzinsky*.

TALLINN.

„Sõduri“ väljaanne.

A.-S. „Ühiselu“ trükk Tallinnas, Pikk tän. 42.

Poola sõjavägi 1924 a.

„Polska Zbrojna” annab oma uue aasta numbris ülevaate Poola sõjaväe poolt 1924 aasta jooksul tehtud tööst ja saavutatud edust.

Niisugune „Polska Zbrojna” algatus on väga kasulik ja kiiduväärt, tutvustades laialisi seltskonnakihtisid sõjaväe elu ja tööga ning kutsudes esile ja kõvendades lugupidamist ja usaldust sõjaväe vastu.

Nagu lahinguväljal, kus Poola sõjavägi kangelaselikult kaitses kodumaa vabadust ja rippumatust, nii ka kurnavates igapäevase elu toimingutes, mis sihitud Poola sõjaväe kaitsevõime suurendamiseks ning vabariigi heakäekäigu, rahu ja kaitseks, annab püsiva töö kõige kõrgemat eeskuiu.

Allpool toome lühida ülevaate Poola sõjaväe rahuaegsest tööst möödunud aasta jooksul üksikute osade kaupa.

Kontroll sõjaväes.

Sõjaväe kontrolli alal saavutati läinud aastal suurt edu. Sõjaväe administratsioon haarab enesesse sõjaväe majanduselu määratud ala. Selle elu kontrollimine kõigis tema avaldustes näitas tema tuntavat paranemist. 1924 aasta oli esimene, mil sõjaväe administraator võis nautida selle hiigla töö vilja, mis võeti vahepeal ette riigi rahaasjanduse tervendamiseks ja mis avaldus Poola valuuta stabiliseerimises selle sündmuse mõjust. Poola sõjaväe elust annavad tunnistust allpool toodud arvud.

1923 aastal andis riigikassa sõjaväe kulude katmiseks ainult 412 miljoni Poola zlotyt; 1924 aastal anti samaks otsustarbeks 689 miljoni Poola zlotyt, s. o. pea kaks korda enam. Isegi mõista, et sõjaväe olukord selle tagajärjel tuntavalt paranes.

Valuuta stabiliseerimine andis sõjaväe administratsioonile võimalusi paremini teostada eelarve kavatsusi, kui see võis

sündida 1923 aastal. Sel ajal kui 1923 aastal suudeti eelarvet materjaalosalade kulude alal täita üksi 59 % suuruses, teostati 1924 aasta eelarvet peaaegu 100 %.

Suureks takistuseks otstarbekohasele ja kavakindlale asjaajamisele majanduslikul alal olid nii nimetatud kuueelarved (tangenty); rahaminister määras iga kuu summa, mida sõjavägi võis kulutada. Summa suurus olenes eeskätt riigikassas olevate rahamärkide arvust.

Peab tunnistama, et kuueelarved on rahaministrile kõige paremaks eelarve täitmise kindlustamiseks tema poolt määratud piirides, ja kuna eelarve tasakaal on *konditio sine qua non* valuuta stabiilsusele, tuleb sellega ka leppida. Ka 1925 aastal on Poola sõjaväes tarvitusel kuueelarved.

Eelarve arutamisel seimis juhiti tähelepanu asjaolu peale, et sõjavägi pole ännud aru kulutatud summade üle. See küsimus nõudis kiiret korraldamist, sest kui keegi valitseb võõra vara üle, lasub temal juriidiline ja kõlbline kohustus, anda teateid temale usaldatud summade tarvitamise üle. See kohustus on maksev ka lihtkodanikkude isiklistes juriidilistes vahekordades, ja isegi juba tema mittetäitmine määratud tähtajaks, heidab varju administraatori peale, rääkimata sellest juhtumiseest, kus rahvas — seim — annab sõjaväele suure osa oma rahatagavarast (1924 aastal ligi 25 %). Selle tagajärjel ei või imeks panna, et sama seim ja tema organ, s. o. kõrgem kontroll-asutus nõuab sõjaväelt aruannet saadud summade üle. Peab tunnistama, et sõjaväe administratsiooni organid ja üksikud juhid küllalt ei hinnanud aruandmise tähtsust riigi raha kulutamise üle.

Sellel alal kuulub 1924 aasta ülemineku ajajärku. Sõjaministri kindlad korraldused ja nende hoolas täitmine asutuste ja üksikute ülemate poolt mõjusid selleks kaasa, et alates novembrikuust, saadetakse kuu-aruanded kontrollööride korpusele väga korralikult. Tõsi, kontrollorganid, olles ummistatud arve-materjaaliga, ei suutnud seda ettekirjutatud tähtajaks kontrollleerida, kuid nendest raskustest saadi üle. Mõne nädala eest kaebas kõrgema kontrolli esitaja eelarve-rahajanduse komisjoni koosolekul, et sõjavägi esitas aruanded üksi 1924 aasta jaanuaris kulutatud summade üle. Pärast seda saadeti kõrgemale kontroll-asutusele ka veebruari, märtsi, aprilli ja mailkuu aruanded. 5. jaanuaril esitatakse juunikuu aruanne ja hiljemalt märtsikuu lõpul ka ülejäänud kuue kuu aruanded. Siis oleks saavutatud ideaalne seisukord, kui aruanne esitatakse ettemääratud tähtajal, viibimata pärast temas

nimetatud summade tarvitamist. Siis oleks võimalik vastata avalikule arvamisele. Suure jõupingutusega annab rahvas sõjaväe ülevalpidamiseks tarvilikud summad. Sõjavägi esitab oma aruande. Uurige teda, et näha, kas sõjavägi on kasutanud rahva raha otstarbekohaselt ja kokkuhoidlikult.

Niisugune on Poola kontrollööride korpuse tegevuskava 1925 aasta peale.

Kontrollööride korpuse on ainus Poola sõjaväe asutus, mil puudub algupära kõigis neis sõjavägedes, millest Poola sõjaväge tuli moodustada. Kontrollööride korpust polnud ei Austria, Vene, ega Saksa sõjavägedes, ega legioonides ja Ida organisatsioonides. See asutus tuli Poolale läänest, Poola suurelt liitlaselt Prantsusmaalt. Prantsusmaal on kontrollööride korpusel oma ajalugu ja rikkad 40-aastased kogemused. Pärast Prantsuse-Preisi sõjas saadud kaotust, mille üheks põhjuseks oli ka puudulik administratsioon, asus Prantsusmaa tema põhjalikule revideerimisele ja vastavate kümneaastaste tööde tulemusena ilmus 1882 aastal seadus armee administratsiooni kohta. Selles seaduses nähti ette kontrollööride korpuse sisseseadmist sõjaministri orgaanina, kelle nimel võetakse ette kogu sõjaväe administratsiooni kontrolleerimine sõjaministri parlamentliku vastutuse kaitseks ning sõjaväe administratsiooni tõstmiseks suuremale kõrgusele. Prantsuse kontrollööride korpusel on sel alal määratud teened. Sõjaväe eeskujul järgnesid ka teised kodanlised ministeeriumid, milles seati ka sisse kontrollööride korpuse muudetud nime all „inspektorid“.

Selle tagajärjel esitab Poola kontrollööride korpuse enesest täielikku uudist. Esimeste dekreetide väljatöötamisel tema sisseseadmise kohta Poola sõjaväes praeguse korpuse ülema kindral Guretski poolt, hoiatas teda kindral Chappuis, Prantsuse kontrollööride korpuse silmapaistev ohvitser, võrratu tehniline nõuandja sõjaväe kontrolli sisseseadmise alal Poolas, et iga uus idee peab läbi põdema teatud katseaja, et võita hulga eelarvamisi enne, kui ta omale võidab kodaniku õigused.

Alguses oli see nii ka Poola kontrollööride korpusega. Sellejärele, missugusest sõjaväest keegi oli, ühendas ta kontrollööride korpust kas Austria „Rechnungskontrollega“, ehk „Zifferspionagega“, ehk „Ökonomisch-administrative Inspektioniga“, või Vene n. n. „väljakontrolliga“. Ka selles on 1924 aasta pöördepunktiks. Rida aruandeid ja vahendita tutvunemine ning nõupidamised üksikute asutuste ülematega ja ka vanemate ja nooremate ülematega tekitas veendumuse, et praegusel silmapilgul saab Poola sõjavägi tarvilisel määral

aru kontrollööride korpuse töist ja ülesannetest kui tegurist, mis kõigepealt püüab parandada sõjaväe administratsiooni abi läbi, mida ta pakub üksikute asutuste ja osade ülematele ning selle läbi kergendab sõjaministrile selle raske vastutuse kandmist, mis lasub temal seadusandlike orgaanide ees.

Ka mitte ainult sõjaväe ridades, vaid ka seltskonnas ja iseäranis seimis ja senatis on kontrollööride korpuse tegevus leidnud väärilist tunnustamist. Kui kontrollööride korpus, vastuseks arupärimise peale, on toimetanud juurdlusi ja avaldanud tema tagajärgi, pole tema tegevust senini kordagi kahtlustatud objektiivsuse ja erapooletuse mõttes.

Iga heatahtlik kodanik, kes soovib sõjaväele head, peab teatama puudustest sõjaväe võimudele ja eriti kontrollööride korpusele. Vastuseks eelarve-rahaasjanduse sellekohase üleskutte peale saab kontrollööride korpuse ülem kirju kõikidest Poola osadest, mis juhitud heasoovlusest sõjaväe käekäigu vastu, teatavad vääratustest ja vigadest, mis autorite arvates nõuavad õiendamist.

Edaspidi püüab kontrollööride korpus süvendada veel enam seda teadlikkust ka sõjaväes, luua ja kõvendada kontakti sõjaväe ja seltskonna vahel, luues usalduse õhkonda, mis neab iseloomustama rahva seisukohta mitte üksi sõjaväes, vaid ka tema administraatori korralikkuse ja otstarbekohasuse vastu.

R a t s a v ä g i.

Ratsaväe departemangu tegevus sõjaministeriumi juures on jaotatud nelja osakonda: ratsaväe osakond, voori vägede osakond, remondi osakond ja veterinäär osakond.

Ratsaväe osakonna ülesandeks on tegevus, mis seotud ratsaväe organisatsiooniga, isiklise koosseisu küsimustega ja õpetusküsimustega. Loetleme lühidalt selle osakonna poolt läbi viidud tööd: on toimetatud ratsaväe ohvitseride ja allohvitseride väljaõpetamise kokkuvõtte statistiliste andmete varal; on väljatöötatud keskratsaväe kooli reorganiseerimise projekt; on kokku seatud eriline reserv-allohvitseride kooli programm; on tehtud eeltööd pioneeride eskadroni määrustiku redigeerimise alal; tehtud eeltööd ratsaväe määrustiku ümbertöötamise komisjonile; lõpuks, on tehtud eeltööd ratsaväe lahing-määrustiku ümbertöötamiseks.

Peale selle toimetab ratsaväe osakond töid, mis seisid ühenduses Poola rühma saatmisega Olümpia mängudele

ning rea töid mängude võistluste organiseerimiseks Poolas, spordi arendamiseks üldse ja eriti ratsaväe osades.

Voori vägede osakonna tegevus avaldus uue materjaalosa sisseostmises, mis astus kulunud või teenistuse otstarbeks kõlbmatu materjaalosa asemele. Eestkätt pöörati tähelepanu sadulate, rakmete ja rautamise peale. Mis puutub ostetud asjade headusesse, siis on sadulad ja rakmed märksa paremad neist, mis muretsatud eelmistel aastatel. Kohalikku Poola tööstust ja väiketööstust peetakse silmas kui mitte alati, siis suuremas osas juhtumistes. Hästi sissestatud rautamise kool annab eriteadlasi sõjaväele ja kogu riigile. Nii et võib kinnitada, et samal määral kui 1921 aastal olid rautamise olud sõjaväes väga viletsad, olid nad 1924 aastal head.

Pole üleliigne äramärkida, et käesoleval ajal peetakse hoolsalt silmas voorivankrite valmistust ja rakendust. On asutud voorivankri universaaltüübi väljatöötamisele, mis kõlbaks nii sõjalisteks otstarveteks, kui põllutööks.

Lõpuks töötas voori väeosade osakond välja uue ratsaväe sadula tüübi, nii ohvitseri, kui sõduri. Ohvitseri ratsasadul tuleb teataval määral meelde endist ennesõjaaegset Vene sadulat; sõduri ratsasadul vastab Kaanada sadula tüübile.

Remondi osakonna juhtmõtteks on võimalikult suurema arvu hobuste kokkuostmine maal otsekohe hobusekasvatajailt, möödudes vahetalitajaid. Esimene katse selles suunas, nagu esimene samm igal uuel alal, ei läinud libedalt. Takistuseks olid mõnesugused hõõrumised ja arusaamatused, mis tulevikus kahtlemata kõrvaldatakse. Hobusekasvatajad ei saanud algul aru, mis põhjusel sõjavägi hobuseid vahenditult neilt ostab; teiselt poolt seadis remontkommisjon väga rasked nõudmised. Selle tagajärjel ei pakkunud paljud hobusekasvatajad esimesel üleskutsel ülepea omi hobuseid. Ometi on olud ka siin paranenud, mida tunnistab asjaolu, et teisel järelepärimisel ja ka järgmistel, oli hobuseid palju rohkem, osalt ka vastuvõtmise tingimuste pehmemdamise pärast.

Hobuste materjaal on mõnedel juhtumistel väga hea, üldiselt aga üle keskmise. Iseäranis heaks materjaaliks ratsaväele on mõnede kasvatajate juures Inglise poolverd hobused. Peetakse silmas ka vähemaid hobusekasvatajaid, kelle seas on märgata soovi vastu tulla remontööride soovidele ja nõudmistele ning sõjaväele anda võimalikult paremat hobuse materjaali. See takistab häid lootusi 1925 aasta kohta. Mis puutub väljamaal osetavaisse hobustesse, siis on üldse heaks materjaaliks Ungari ja Iiri hobused, mis tarvitatakse ratsa-

suurtükiväes. Iiri hobuste iseloomustavaks jooneks on jõud ühenduses liikuvusega, nii et on isegi Poola ohvitseridelt avaldatud soove nende võtmiseks sadula alla. Seda ei või öelda Poola hobuste kohta, kel on jõudu, kuid puudub liikuvus.

Peale selle töötas remondi osakond välja määrused remontkomisjonidele, määrused surnud hobuste kohta, hobuste pidamise kohta jne. Suurt abi pakkus remonteerimise alal riiklikkude hobusekasvatuste juhatus, andes teateid hobuse materjaali otsimisel.

Väga iseloomustavaks on asjaolu, et ratsaväe ohvitserid saavad alatasa põhjalikumat väljaõpetamist ja pühendavad ikka enam ja enam tähelepanu sõjateadusele. See on väga tervitatav nähtus.

Veterinäär osakond ühendab oma tegevuse alla väga laialise ala, nimelt tegevuse organiseerimise ja mobiiliseerimise alal, varustus, ravitsemine, tervishoid. Tuntakse väga suurt puudust loomaarstidest. Loomaarstid lahkuvad sõjaväeteenistusest, leides väljaspool paremaid teenistusi. Püüdes kindlustada uute eriteadlaste juuretulekut, seadis veterinaär osakond sisse stipendiumid kõrgemates veterinaär õpeasutustes Varssavis ja Lembergis. Samuti tuntakse suurt puudust meistritest-rantajatest, keda ka ei rahulda sõjaväes maksetav tasu. Teatud paranemist sel alal on märgata järelpärimise vähenemise tõttu eraturul. Suuri teeneid on sel alal ka keskrautamise koolil, millesse on suur tung.

Peale selle on veterinaär osakond välja töötnud ja avaldanud kõik tema erialasse puutuvad määrustikud, mis lähemal ajal võetakse uuesti hoolsa läbivaatuse alla.

Kahurvägi ja relvastus.

Mis puutub III., kahurväe ja relvastuse departemangu elusse, tegevusse ja isegi lähematesse kavatsustesse, on see saladus, mida peab hoidma kõige kindlamalt niisugusena. Sellepärast andis III. departemangu ülema kohustetäitja ajakirjandusele ainult üldiseid, kõige populäärsemaid, kuid siiski väga huvitavaid andmeid. Õpetuse alal tegi kahurväe ja relvastuse departemang ülisuuri edusamme ja teeb neid ka edaspidi, kindlustades rahuldavat arvu esimese järgu kahurväe ja relvastuse spetsialiste.

Ilma et meie kauemalt viibiks allohvitseride suurtükikooli juures, mis valmistab ette võrdlemisi vähe kahurväe allohvitseride, võtame kõne alla kahurväe ohvitseride kooli, mis

tekkis kahe aasta eest ja andis esimese kursuse õppetöö tagajärjel õige suure arvu eriteadlasi — ligi 70 esimest Poola kahurväe ohvitseri. Nagu teada, kavatseti seda kooli luua ühenduses inseneri ja sapööri kooliga. Mõlemad koolid pidid moodustama sõjaväe politehnika kooli. Kahjuks takistavad kahurväe ohvitseride kooli kitsad ruumid õppivate arvu suurenemist, kuigi ei tohi unustada, et on ikka veel tunda suurtükiväe ohvitseride-eriteadlaste ja relvastusohvitseride puudust.

Lähemas tulevikus organiseeritakse allohvitseride relvastusmeistrite kool kõigile III. departemangu erialadele ning avatakse arvurikkad kursused, nimelt püssimeistrite-ohvitseride kursused, informatsiooni-kursused ohvitseridele-suurtükimeistritele jne.

Teiseks põnevamaks küsimuseks on määrustikkude küsimus. Lohutuseks sellel alal on hool, mis kõikide väeliikide poolt selle vastu üles näidatakse. Suurtükiväes on sel alal väga palju suudetud ära teha, nimelt määrustikkude komisjonis, mis kutsuti kokku suurtükiväe peainspektori poolt suurtükiväe keskasutuste juures. Nimetatud komisjon töötas välja terve rea määrustikke. Ometi ei annud need tööd, isäranis kui neid võrrelda samasuguste tööde tagajärjega jalgväes, ratsaväes ja sideosades, rahuldavaid tulemusi. Selle mõjul soovitab suurtükiväe departemang käesoleval ajal suurtükiväe määrustiku teistkordset väljatöötamist lähedases koostöös teiste väeliikidega. See kavatsus leidis suurtükiväe inspektori heakskiitmist.

Lähemal ajal moodustatakse departemangu juure uus 7-liikmeline määrustiku komisjon; selle komisjoni poolt väljatöötatud kavandid saadetakse rügementidesse, kus neid tegelikult käsitletakse ja proovitakse. Nii tehakse ja tehti ka teistes sõjavägedes. Käesoleval ajal on rasket nõuda lõpulikku kuju, kus elu iga päevaga toob uusi vorme ja uusi täiendusi.

Kergesti arusaadavatel põhjustel ei või siinkohal puudutada organisatsiooni ja mobilisatsiooni alasse kuuluvaid küsimusi. Võib ainult kinnitada, et kõik need esimese järgu tähtsusega küsimused, nagu näit. õhukaitse ja gaasiasjandus, leiavad väärilist tähepanu suurtükiväe departemangu poolt, mis ei jäta midagi tegemata selleks, et need küsimused oleksid Poola sõjaväes tarvilikul kõrgusel. Üks tähtsamatest III. departemangu tööaladest on ka materjaal-majandus. Praeguste süsteemide täiendamise küsimus on võetud alalise ja

väsimata uurimise alla. Selle mõjul kõrvaldatakse juba lähemal ajal puudused, mis on seotud kahurväe materjaalosa mitmekesidusega ja keerulsusega.

Õhuasjandus.

IV., õhusõidu departemangu tegevuses on tähtsamaks küsimuseks kahtlemata ehitusküsimus. Kõigepealt peab Poola õhusõidul olema oma pesa. Poola, kui uus, noor riik ei pärinud oma endistelt okkupatsioonivõimudelt õhuasjanduses pea midagi (üksi Venemaalt jäid „Aviatiku“ seltsi suured töökojad Mokotovski väljal); soovides elada iseseisvalt ning kindlustada oma õhuvõimu, peab Poola endale eestkätt soetama suured ja hästi varustatud lennubaasid. Selleks oli Poola valitsus kõigepealt sunnitud ostma kõige kohasemates paikades suuremad maa-alad. Pärast seda asuti rea hoonete ja töökodade ehitamisele, mis kindlustab mitme aasta peale väljatöötatud programmis ettenähtud tööde arenemist. Selle järele asuti teiste programmi punktide teostamisele, nimelt sõjaväe varustamisele tarviliku arvu lennukitega, arvestades välisriikide ülitugeva võistlusega ning Poola nõrkusega, võrreldes väljamaaga, sellel alal. Võrreldes Poola õhuasjandust käesoleval ajal, võiks seda nimetada ühevõrdseks Itaalia omale 1922 aastal, nõukogude Venemaa õhuasjandusele 1923 aastal ja Tšehoslovakkias 1920 aastal.

Asjaolu, et Poola õhuasjanduse alal on oma naabritest maha jäänud ja naabrid temast kaugele ette jõudnud, selgub, kui hiiglasuur töö seisab Poolal sel alal ees, ja kui palju moraalseid, füüsilisi ja korraldavaid jõude Poola peab rakendama nüüd ja tulevikus selleks, et teistele järele jõuda ja mitte enam maha jääda. Sellepärast ei pea imestama, kui Poola õhuasjanduse eelarved on järgnevatel aastatel amitu korda suuremad käesoleva aasta eelarvest. Nii viiakse see läbi ja nii peab see olema, sest see on hädatarvilik programmi teostamisel, mille läbiviimine on ette nähtud 1927 aastaks.

Puudutades tehnilise varustuse küsimust, peab rõhutama asjaolu, et varustamine tarviliste materjaalidega sünnib siseriikliselt tarviliste materjaalide valmistamise läbi Poolas, rippumatult väljamaast.

Teiseks teguriks on väljaõpetamine, väljaõpetamine ja veel kord väljaõpetamine. Selles sihis peab töötama väsimatult. Läänud aastal seati Poolas sisse lennukite ohvitseride kool ja on uuesti alustatud vaatlejate ettevalmistamisega.

Peale selle on läbi viidud õpetamise täielik ühtlustamine, mis kujutab enesest suurt edusammu. Õpetamisel on ette nähtud kõige intensiivsem töö vaatluse, laskmise, raadio, öölennu jne. alal.

Seda tööd tehakse roobastiku puhastusega lennuväe korpuse ohvitserkonnas. Ühelt poolt peab lennuväe ohvitserkonda puhastama neist kahjulikkudest elementidest, kes sinna pääsesid languse ajal; teiselt poolt peab suurendama värs-kete asjatundlikkude jõudude juurevoolu lennuväe ohvitserkonna elutingimuste parandamisega.

Uut aastat märgib Poolas muu hulgas ära ka sportlise vaimu tõus ja arenemine. Selle eesmärgiga on kavatsatud võistluste ja lendude korraldamine, mille ülesandeks on uute rekordide ülesseadmine. Peale selle on ettenähtud kõige lähedama kontakti loomine Poola eralennuga, teedeministeeriumi tegevusega õhusõidu alal ning tema tehniliste jõudude kasutamine — kõik see kuulub õhusõidu departemangu tööde hulka. Niisama on ettenähtud kontakti loomine ja kõige lähedam koostöö Poola õhukaitse liiduga ja teiste samasihiliste orgaanidega. Niisugune on Poola õhuasjanduse programm 1925 aasta peale. Kuigi kõik kavatsused ja kavandid, mis temasse võetud, ei leia veel teostamist käesoleva aasta jooksul ja õhuasjanduses jäävad pusima teatud puudused, võib siiski kindlasti ütelda, et alates 1926 aastast suudaks Poola ka sellel, seni kasutamata, neitsilikul alal võistelda teiste riikidega.

Sõjaväe ehitusasjandus.

Sõjaministeeriumi V., inseneri ja sapööri departemang korraldab sõjaväe ehitusasjandust. Poola ehitusasjanduse ülesanded on määratu suured. Aitab sellestki, kui ütelda, et praegu sõjaväe käes olevad hooned ja ehitused rahuldavad ainult 50 % kogu tarbest. Seda teist puuduvat poolt tuleb ehitada täiesti uuesti, rääkimata neist vähearvulistest praegu tarvitata-vatest ruumidest, mis võiks muuta kohasemaks väiksemate remontide ja ümberehituste teel. Paljudele kodanikkudele on täiesti arusaamata, et Poola sõjavägi, kes päris endistelt okkupantidelt nii „määratud“ hulka kasarmuruume, alati kaebab ruumipuuduse üle. Lähema tutvunemise juures selgub asi väga lihtsalt. Kõigepealt ei vastanud Poolat okkupeerivate vägede dislokatsioon sugugi Poola sõjavägede praegusele asetusele. Sellepärast peab ühelt poolt ehitama terve rea kasarmuid tarvilistes paikades ja teiselt poolt leppima asja-

oludega, et paljud praegused kasarmuruumid jäävad sõjaväe poolt kasutamata. Ei või ju kuidagi viisi määrata oma dislokatsiooni endiste okkupatsioonivõimude kavatsuste kohaselt. Peale selle ei või unustada seda otse meeltheitvat seisukorda, milles nimetatud hooned langesis pärast sõja Poola riigile; niisama ei tohi unustada ka möödunud sõja kogemusi, mis nõuavad palju suuremate mobilisatsiooni tagavarade pidamist kui enne sõda ning selle tagajärjel otstarbekohaste ladude, magasiinide, varaaitate jne. juureehitust. Samuti ei tohi unustada, et elu läheb edasi, on tekkinud mitmed uued väeliigid ja teenistused, mis nõuavad eestkätt otstarbekohaseid hooned ja ehitusi. Lõpuks, puudusid Poola okkupatsiooni ajal Poola pinnal need keskasutused, mis seal nüüd on sisse seatud, nagu komando orgaanid, teaduslikud asutused, tehased ja töökojad. Seda kõik tuli ehitada ja peab kaua veel ehitama. Lisaks tuleb asjaolu, et pärast ilmasõda, mille lõpul Poola saavutas oma iseseisvuse, oli tema juba vabanenud rahvana sunnitud pidama rea sõdasid oma riikliku iseolemise kindlustamiseks. Selle võitluse tagajärjel hävitati pea kõik Poola maa-alal asuvad sõjalised hooned ja ehitused. Märksa halvendas seisukorda ka erahoonete hävinemine pea üle terve riigi. Alatud tööde läbiviimist takistas osalt ka Poola marga langemine. Sularaha puudus raha stabiliseerimise ajajärgul sundis töde jätkamiseks kasutama väga kallist ehituskrediiti.

Läinud aastal seati kokku ehituskava, mis on arvatud paljude aastate peale ja mille läbiviimine nõuab otse määratud summasid. „Sõjaväe oma maja“ ehitamise läbiviimiseks asus V. departemang energiliselt tööle. Esimeses järjekorras rakendati tööle kõik väeosad, kelle kohuseks on vastutada oma hoonete korrashoiu eest ja kellele on tehtud ülesandeks ka väiksemate remontide ja parandustööde läbiviimine. Selles avaneb avar väli juhtide ja üksikute väeosade algatusele. Käesoleval ajal on juba võimalik tähele panna suurt kasu, mis niisugune korraldus riigile toob. Seni ajani tegi kõik suuremad tööd omalt poolt. Kuid juba 1922 aastal tuli loobuda niisugusest viisist, kui ebakasulikust ja käesoleval ajal antakse kõik suuremad tööd vähempakkumisel erafirmadele. Ühenduses sellega reorganiseeriti kogu sõjaväe ehitusasjandust detsentraliseerimise vaimus, eriti mis puutub otsuste tegemisse ning korralduste andmisesse, asjaajamise kiirustamisesse ja lihtsustamisesse suurema kokkuhoidmise saavutamiseks. Möödunud aasta näitas nende abinõude otstarbekohasust; sisseseatud aparaat näitas oma töövoimet ja võib läbi viia

ka sajandid kordasid suuremat eelarvet, kui seda oli möödunud aasta oma.

Läbiviidud ehitustest peab eestkätt ära märkima lennuväe ehitusi, nagu keskasutuste ja lennukooli hooned, ning vastal- ganud lennuväljade ehitamist. Peale selle on ehitatud palju hooneid ja ruume, mis on tarvilikud riigikaitse tagavarade hoiuks, nagu varaaidad, riidevarustuse töökojad, sõjaväe kraa- miladud. Lõpuks alustati ka kasarmute ehitamist Pinskis, Sandomiris, Molodetshnos ja Galitshis asuvatele rügementi- dele.

Juba olevate, kuid purustatud hoonete ülesehitamise alal võib nimetada 1923 aastal plahvatuse tõttu hävitatud Varssavi tsitadelli ülesehitamist, osa tsitadelli parandamist Brestis ja Modlinis (Novogeorgievskis). Peale selle on ehitatud rida talle idapiiril ja mitmed sõja ajal mahapõlenud kasarmuhooned. On viidud lõpule Novoyeiski tänaval, Varssavis, asuvate ka- sarmute ümberehitamine sõjaministeeriumi hooneks, Nalevka- asuvad hooned seati sisse kantseleideks, parandati kindral- staabi hoone ja tehti rida suuremaid töid inseneriväe ohvitse- ride koolile. Kuid see pole kaugeltki kõik. Meie teame, näi- teks, mererannal asuvatest töödest: ehitatakse rida väljalaa- dimise ladusid, tarvilikke sisseseadeid, raudteeühendusi, jne. Kavatakse püstitada mitu tõstekraani 5- kuni 25-tonnise tõstejõuga. Neile töödele tehakse Danzigi senati poolt takis- tusi, mis sugugi ei kergenda ülesande läbiviimist.

Suurendatakse Rembertovos, Varssavi lähedal asuvat poli- gooni, kus tööd, ühes arvatud ka ohvitseride korterid ja ka- sarmud, viiakse lõpule 1925 aasta jooksul. Selle kõrval ehi- tatakse suvilaagrid Lesnois ja Radutshis; lõpuks ehitatakse rida laskeväljasid üksikutele väeosadele. Kahetsedes peab tunnustama, et sõjaväe ehitused on käesoleval ajal pea ainu- mad ehitusettevõtted üle terve riigi.

Tehnilised väeosad.

Väga palju huvitavat VI, tehnilise departemangu tegevus- est ja elust peab hoidma saladuses, sest et selle avaldamise silmapilgul ei kaota tema tööd mitte üksi igasuguse mõtte- vaid muutuvad otse hädaohtlikuks. Võtame kõne alla täht- samad:

Departemang on jagatud kolme osakonda, nimelt: 1) side- väeosade osakond, 2) autoosade osakond, ja 3) raudteosade osakond.

Sideosade ülesandeks on kindlustada väeülemale sõjaväele käsuandmise tehnilist võimalikkust. See ülesanne ei pea olema mitte üksi staapide juures asuvate sideosade tähtsamaks ülesandeks, vaid peab olema otsekoheseks eesmärgiks ka kõikidele teistele sideosadele, kelle sõdurid on spetsialiseeritud sideteenistuse alal ja on varustatud vastavate abinõudega.

Möödunud aasta oli sideosadele teatud mõttes murrangu aastaks, nimelt Poola sideteenistuse organisatsiooni seisukohalt. Sideosadele antud uus rahuaegne organisatsioon, mis näeb ette sädetelegraafi üksuste loomist — neid tuleviku vägesid — organisatsioon, mis võtab eestkätt arvesse tehnika viimaseid saavutusi — tekitas kahtlemata teatud muutusi õppeviisides. Selle tagajärjel võeti õppemetoodid uuesti läbi vaatuse alla ja viidi kokkukõllasse uute nõuetega.

Ühenduses sellega said sideosad uued isiklised ja materjaal koosseisud.

Sidevägede väljaõpetamine sünnib korpusringkondade staapide juures, kus instruktorite kaadrid ühes kursuste kuulajatega moodustavad side õppekompanii. Sideosade täiendamine ohvitseride-eriteadlastega on sidevägede õppelaagri ülesandeks, kus töö edu on ülihea, ja kus pannakse erilist rõhku spetsialiseerimise peale igal selle erilise sõjateaduse alal, mis on käesoleval ajal saanud ülikeeruliseks. Need tööd on lähedalt seotud kõige uuemate tehniliste saavutuste uurimisega katsete tegemise läbi, mille ülesandeks on sõjaväe side tehniliste põhimõtete kindlaksmääramine. Üks tähtsamatest ülesannetest, mis on enda peale võtnud tehniliste vägede departemang, on sammuda ühes reas väljamaa sõjavägedega kõikide uuemate tehnika saavutuste kasutamisel. Möödunud aastal viisid sideväeosad läbi määratu töö, mis sisaldas organisatsioonilises ja õpetamise tegevuses. Muu hulgas töötati välja määrused tehnilise materjaal-osa majanduse ratsionaalseks korraldamiseks.

Autoväeosade alal, mis on osutunud ülitähtsaks sõjaaegseks liikumisvahendiks, on saavutatud määratud edu. Mis puutub, näit., õpetösse, võib kinnitada, et käesoleval silmapilgul on 60% sõduritest asjatundjad-autojuhid. Ka edaspidine tegevus selles sihis töötab suurt edu.

Varustamises tarviliku materjaal-osaga on tehniliste vägede departemangu juhtmõtteks rippumatuse saavutamine väljamaast. Ostudel leiavad kohalikud firmad, tööstusettevõtted ja tehased kõige laialdasemat toetust, mille paremaks

tõestuseks on asjaolu, et ainult 4,4% normaaleelarvest kulutati ostude tegemiseks väljamaal. Kasu, mis riik selle tagajärjel saab, on silmanähtav. See kasu suureneb väga olulisel määral pärast Poola autotehase käimapanemist, mille kohta tehti leping ühe tõsisema kohaliku firmaga.

Autovägede jaoskonna sisemine elu on muutunud täiesti normaalseks. On kokkuseatud täielik ülevaade olemasolevast materjaal-osast, mis võimaldab kiiret ja täielikku orienteerimist. See töö on loogilises ühenduses statistilise osakonna tegevusega, mis on läinud aastast saadik tuntavalt laienenud. Sellel alal on departemangul alati käepärast täpsed statistilised andmed masinate eksploateerimise kohta. On sisseseatud uus materjaal majandus. Ühenduses geograafia instituudiga ja autodivisjonide kaastegevusel võeti ette tööd, mille eesmärgiks on selgitada teede seisukorda kogu Poola maa-alal ning nende hindamine autoliikumise seisukohalt.

1923 aastal seati sisse tehniline laboratoorium, mis, tänu oma sisseseadele ja organisatsioonile, oli suureks abiks autoväeosadele tehnilise materjaal-osa ostmisel ja proovimisel. See laboratoorium töötab lähedas kontaktis Varssavi Politehnika Instituudi laboratooriumiga. On juba väljatöötatud tingimused, millele peavad vastama poolraske ja raskeveoautod, rida nõudeid, millele peab vastama materjaal, ning kulunise normid.

Tervest reast töödest ja suurtest kordaminekutest nimetaksime ühte — suurepäraselt näidet suure raudteesilla monteerimisel harilikus tee-ehituse tingimustes.

Möödunud aasta jooksul raudtee väeosade osakonnas tehtud uuendustest märgime ära tähtsama: uue organisatsiooni loomise, mis sai raudtee-sapööride rügementide ümberkorraldamise aluseks. Ka siin peab alla kriipsutama tehniliste vägede departemangu asjatundjate alalisi püüdeid varustada ka raudteeosaid kõikide uuemate leidustega teede ehitustehnika alal.

Ülemaltähendatut resumeerides, võib kinnitada, et tehniliste vägede departemangu juhtmõtteks on kanda hoolt võimalikult hea organisatsiooni kujundamise eest, uuemate leiduste kasutamise eest kõikidel aladel, eriteadlaste ettevalmistamise ja igakülgse arendamise eest, ning lõpuks, võimalikult suurema rippumatuse saavutamise väljamaast tehnilise varustuse alal. Kui arvesse võtta neid väga väikseid varaallikaid, mis olid tehniliste vägede käsutuses läinud aastal, ning kõiki tahtusi, mis tulid võita, edasi, kui arvestada asjaoluga, et elu

läheb edasi ja et departemangu peamureks on teistest mitte maha jääda — peame tunnustama tehniliste vägede departemangu suurt ja tõsist tööd, tööd, mis on paremaks julgeoleku kindlustuseks sellel alal.

Sõjaväe majandusküsimused.

1924 aasta oli pöördeastaks intendantuuri töös, sest et ühelt poolt tuli kõrvaldada neid puudusi ja aukusid, mis olid tekkinud sõja tagajärjel intendandi varustuse alal; teiselt poolt tuli intendandi teenistuse organisatsioonile ja administratsioonile anda teatav suund, vastavalt rahuaegsetele normaalingimistele. See ülesanne oli äärmiselt raske nii väiksete koosseisude, personaali puuduliku väljaõpetamise, kohaste määrustikkude ja juhtnööride puuduse mõjul, kui ka krediitide puudumise tõttu. Kuid elu ei tunnista seisanguid, sõdurit peab varustama, ja sellepärast pidi sõjaministeeriumi VII, intendantuuri departemang mitmekordse energiaga kõrvaldama kõik raskusi ja asuma loovale tööle, kui sõjaministri orgaan intendandi varustuse alal.

Intendandi departemangu tegevus kujunes 1924. aastal järgmiselt :

a) intendandi teenistuse organiseerimine vastavalt üldisele sõjaväe doktriinile, sõjaväe nõuetele ja riigi majanduslikkudele oludele ;

b) juhtiva, täitva ja abipersonaali väljaõpetamine ja ettevalmistamine ;

c) rea määruste ja juhtnööride väljatöötamine ;

d) intendandi varustamise kava ja eelarve teostamise kava väljatöötamine 1924. aasta jaoks ;

e) nende kavade teostamine.

Intendandi teenistus saavutas möödunud aastal rahuldavaid tagajärgi oma alal.

Organisatsioon.

Iga organisatsioon käsitab tööjaotust, tööde iseloomu määramist ning tarvilikkude individuaalsete ja kollektiivsete orgaanide arvu kindlakstegemist ning vahekordade selgitamist intendandi teenistuse orgaanide ja teiste orgaanide vahel.

Tööjaotust määratakse vastavalt neile ülesannetele, mis sõjaväel mobilisatsiooni ja sõjaajal tuleb täita.

1) Uus intendandi teenistuse organisatsioon teostas otsarbekohaselt ja kavakindlalt, vastavalt Poola sõjaväes vastu võetud doktriinile, tööalade jaotust juhtivateks ja täitvateks.

Niisugune jaotus peegeldub : a) õpesüsteemis ja kandidaatide valikus intendandi kohtadele; b) vastutuse süsteemis.

Luhtivad orgaanid korpuste ringkondades — korpuse ringkonna intendantuuri ülem — ei tohi oma kohuste täitmisel vabandada ennast sellega, et küsimust esimese instantsi poolt pole reguleeritud.

Tähtsamate kohuste iseloomust selgub, et korpuse ringkondade intendantuuride ülematel tuleb teatud küsimusi endil otsustada; nad peavad näitama algatust igalpool, kus seda vaja; järjekult peavad nemad oma määruste koguks ja korralduste ning seletuste allikaks kõigil juhtumistel, kus nad pole seotud üldkohustavate määrustega.

2) Funktsioonide jaotus juhtivateks ja täitvateks on uues orgainsatsioonis täiesti järjekindlalt läbi viidud intendandi valitsuse kolmel instantsil.

3) Juhtivaid funktsioone täidab intendantide korpus, kel on kõrgem sõjaline haridus; täitvad funktsioonid lasuvad administratiiv korpusel, kel on keskkooli haridus.

4) Väiksemates sõjaväe üksustes täidab juhtivaid ja täitvaid funktsioone sõjaline personaal, nimelt :

a) kortermeistrid, kes on saanud lühendatud intendandi ettevalmistuse, mis tarvilik teenistuskohuste täitmiseks ;

b) kõikide väeliikide nooremad ohvitserid toidu- ja riidevarustuse ning korteriküsimuse alal ;

c) administratiiv ohvitserid igas väeliigis (laekahoidjad).

5) Uues organisatsioonis on kavakindlalt ja otstarbekohaselt läbi viidud jaotus funktsioonide gruppidesse, kusjuures grupid on koondatud osakondadesse ja allosakondadesse. Mis puutub üksikasjadesse, siis on intendandi teenistusesse koondatud kõik küsimused, mis puutuvad sõjaväe riide- ja toiduvarus- tusse, varustamisesse kirjutus- ja joonistusmaterjaaliga, kütteenetega (bensiin, nafta jne.) ning väeosade varustamisesse rahasummadega ; korterite küsimused kuuluvad intendantuurile ainult osalt (kasarmute, kantseleide, hospitalide sissesade, küte, valgustus, veevärk). Kompetentsi suhtes peaks intendantuuri koonduma ülepea kõik korteritesse puutuvad küsimused, nimelt kõikide sõjajõudude ja materjaalide paigutamise kavade väljatöötamine kindralstaabi kaasabil ning nende kavade teostamine teatavas ulatuses, mis pole piiratud V, inse-

neeri ja sapööri departemangu kompetentsiga. Viimasele kuulusid ainult ehitusküsimused vastavalt ette määratud hoonete plaanidele.

Kütteainete küsimus on praegu usaldatud VII departemangu korteriosakonna hoolde. Niisugusel ühendamisel pole mingisugust kausaalset põhjust. Selle põhjuseks on üksi kokkuhoidmise nõue. Kuid see tööapparaat peab saama iseseisvaks, arvesse võttes tema tööde suurt ulatust ja kütteainete suurt tähtsust. Selleks otstarbeks tuleb luua iseseisev eraosakond intendandi departemangu juures.

6) Uus organisatsioon näeb ette seni tundmata asutuse — tehniliste uurimuste büroo — loomist, mis on määratud teaduste ja edu organiks.

See organ uurib kõiki tarbeid, neid teaduslikult analüüsesrides, seab teaduse seisukohalt kokku kavandid nende tarbete rahuldamiseks, s. o. määrab materjalide tehnilisi omadusi.

Tehniliste uurimuste büroo hindab uusi vahendeid, mis on soovitatud endiste asemele, nende esitamise või reklaami järjekorras.

Seda hindamist toimetatakse olemasolevate tüüpide seisukohalt.

Tehniliste uurimuste büroo kaalub toodete otstarbekohasust intendandi alal ja on seega leiduste ja edu asutuseks.

Korpusringkondades vastab tehniliste uurimuste büroole tehnilise järevalve büroo.

Järevalve, mis teostatakse kõikides kroonule töötavates tehastes, kindlustab riiki kaotuste eest ning tagab sõjaväele antava materjali headust, kõrvaldades sealjuures viivitusi.

See organ on kahekordselt kasulik:

- a) riigikassale ja sõjaväele, ning
- b) töösturile, olles tema ettevõtte soliiduse tunnustuseks.

7) Uus organisatsioon seab sisse veel ühe asutuse, nimelt intendandi teenistuse osakonna.

See osakond kujutab enesest üksust, mis on organiseeritud sõjaväe rivi üksuse eeskujul ja on

- a) intendandi teenistuse sõdurite arvestusüksus;
- b) mobilisatsiooni üksus;
- c) õppuse üksus.

Pole kahtlust, et osakond areneb tulevikus intendandi teenistuse rügemendiks. Sel viisil ühtlustatakse kõikide sõjajõudude organisatsiooni.

8) Uudisena väärrib tähelpanu isikliku koosseisu arvestuse sisseseadmine. Arvestuse aluseks on kohanemine, s. o. koosseisude üldarvu kasutatavas üksikutes konkreetsetes teenistusoludes. Intendandi teenistuse ohvitseride kaadri on koosseis, mis võrdub arvestamata üksuste koosseisu summale. Arvestamata üksuste koosseis vastab tarvilikkude orgaanide arvule, kuid nende orgaanide arv suureneb või väheneb vastavalt konkreetsetele tulemustele ja olukorrale.

9) Uus organisatsioon annab intendandi teenistuse juhtivatele teguritele, s. o. intendandi ohvitseridele õiguse valvata kõikide väeliikide üksuste majapidamise järele.

10) Uus organisatsioon teeb korpusingkonna intendantuuri ülemast intendandi teenistuse ülema käesolevas ringkonnas.

Määrustikud ja juhtnöörid.

Uus organisatsioon määrab kindlaks administratsiooni tegevuspiirid, kuna tema vormi ja sisu määravad määrustikud ja instruksioonid. Need määrustikud ja instruksioonid on nagu administratiiv kodeksiks, mis reguleerib kõikide intendandi teenistuse orgaanide tegevust, loob ühtlust põhimõtteid ja soodustab nende ülesannete korralikku täitmist, mis lasuvad intendandi teenistusel nii rahu kui sõja ajal.

Määrustikud sisaldavad alalisi ja kindlaid reegleid, mis reguleerivad varustuse süsteemi, norme, millele see süsteem tugeneb, arvestusviise ja ettekandeid kõrgema ja madalama instantsi administratiiv-orgaanide vahel. Määrustikud selgitavad ka mõnede kollektiivsete ja üksikute orgaanide ülesandeid, määravad kindlaks nende kohuseid, õigusi ja vastutust ja määravad peale selle kindlaks ka kandidaadi ettevalmistamise tingimusi sõjaväes, riigis ja väljal.

Juhtnöörid kannavad ka üksikasjalist iseloomu, kuid muudetakse vastavalt tööviiside ja teiste tehniliste tingimuste täiendamisele; juhtnöörid selgitavad üksikasjalikult teatavaid küsimusi tehniliselt seisukohalt.

Arvesse võttes tõsist osa, mida etendavad määrustikud ja juhtnöörid, töötas intendandi departemang möödunud aastal välja järgmised määrustikud ja instruksioonid:

1) Administratsiooni põhimõtted administratiiv-üksustes rahuaajal; 2) VII intendandi departemangu sisemäärustik; 3) määrus mundri kandmiseks; 4) juhtnöörid jalgväe diviisi, ratsadiiviisi ja ratsabrigaadi intendandile; 5) veo administratsioon; 6)

määrus toiduvavarustuse üle; 7) juhtnöörid hobuste söötmiseks ja jootmiseks.

Peale selle on väljatöötamisel veel järgmised määrustikud:

1) Määrus rahavarustuse kohta; 2) korterivarustuse määrus; 3) ringkonna intendandi valitsuse sisemäärustik; 4) sõjaväe väljaintendantuuri juhtnöörid; 5) juhtnöörid armee intendantuurile; 6) juhtnöörid ringkonna intendantuuri etappidele; 7) juhtnöörid ringkonna etapi ladudele; 8) juhtnöörid Peakorteri intendantuurile; 9) juhtnöörid välja leivategijatele; 10) juhtnöörid kariloomade parkidele, ja terve rida muid tehnilise iseloomuga juhtnööre.

Isikliku koosseisu küsimused.

Intendandi teenistuses on kahte liiki ohvitserid:

- 1) intendandi ohvitserid ja
- 2) administratiiv ohvitserid.

Esimesed saavad teoreetilise erihariduse kõrgemas sõjaväe intendantide koolis; teised — Kraakovi administratiivkoolis.

Seniajani saadi läbi õige piiratud arvu intendandi ohvitseridega; alguses ulatas vanemate intendantide arv 86-ni; 1924 aasta jooksul suurenes see arv 186 kõrgema sõjaväe intendantide kooli ja kõrgema sõjakooli juures asuva intendantide kursuse esimese ja teise lennu õpilase väljalaskmise tagajärjel. Uus koolist tulnud kontingent on oma väga vastutusrikaste ja raske teenistuskohuste täitmiseks väga hästi ettevalmistatud.

Tuleval aastal suureneb ohvitseride-intendantide arv veelgi 100 isiku võrra kõrgema sõjaväe intendantide kooli ja kursuse kolmandama lennu tõttu.

Intendandi departemangu poliitika isikliku koosseisu küsimuses oli 1924 aasta kestusel juhitud ka ohvitseride isiklikkude huvide tähelepanemise ja kindlustamise poole, eestkätt arvesse võttes teenistuse huve. Käsitäitmise kõlbline mõju on väike, kui tema täitmine on seotud teiste seaduslikkude kohuste rikkumisega, näituseks kui ohvitser, täites üleviimise käsku, ei suuda täita uuel kohal oma perekonnakohuseid korteri puudumisel. Selle puuduse kõrvaldamiseks organiseeris intendandi departemang eriosakonna korterite muretsemiseks ümberpaigutatavatele ohvitseridele. See abinõu andis juba jaatavaid tagajärgi.

1924 aasta jooksul lahendati piiriäärsete korpusingkondade intendantuuri isikliku koosseisu küsimus. Piiriäärseid

ringkondi varustati väljaõpetatud koosseisuga seal asuva vähe õpetatud, halvasti ja juba kauemat aega piiriäärsetes maakondades töötanud koosseisu asemele. Lähemas tulevikus võib oodata nende ümberpaigutuste jaatavaid tagajärgi. Intendandi ohvitserid, kes teenivad halvemates kultuurilistes tingimustes, kavatseb intendandi departemang tulevikus kompenseerida ülendustega sellekohase valiku järele.

Möödunud aasta jooksul jagas intendandi departemang intendandi ja administratiiv ohvitserid omaduste, attestatsioonide, teaduslikkude kraadide ja aukraadide mõttes ühetasaselt ära.

1924 aasta jooksul likvideeriti lõpulikult sõjaväe ametnikkude instituut suurema osa sõjaväe ametnikkude ümbernimetamise läbi ohvitserideks. Sõjaväe ametnikkude suhtes oli intendandi departemang väga liberaalne ja kaitses ning toetas neid igalpool, et takistada nende täielikku demobilisatsiooni.

Intendandi teenistuse reorganiseerimise tagajärjel vähenes siiski väga tuntaval määral, nimelt $\frac{2}{3}$ võrra, tema endine administratiiv-personaal. See reorganisatsioon ei toonud kaasa demobilisatsiooni, vaid ainult ümberpaigutusi, nimelt laekahoidjad läksid üle oma väeliigi administratiiv-korpusesse, toitusohvitserid läksid ule teistesse korpustesse väeliikide ja teenistuste ohvitseridena, kusjuures suur arv administratiiv-majandusohvitseride asus vabatahtlikult nende poolt valitud väeliiki.

Seniajani pole otsustatud nende administratiiv-majandusreservohvitseride saatus, keda ajutiselt peetakse tegevas teenistuses. Intendandi departemang astub samme selleks, et neid nimetataks ümber tegeva teenistuse ohvitserideks ja tasutakse neile kahjud, mis tekkisid ümbernimetamise hiljaksjäämise mõjul.

Kõik töö ja kõikide isiklikusse koosseisu puutuvate küsimuste lahendamine departemangu poolt sünnib üksikasjaliselt läbimõeldud ja väljatöötatud kava järele, mis astus jõusse alates 1924 aastast.

Üks tähtsamatest etappidest isikliku koosseisu administratsiooni alal on valiku põhjal toimetatavate ülenduste ning ametniku vastutuse süsteemi väljatöötamine.

Valiku põhjal toimetatavate ülenduste süsteem oleks kombineeritud süsteem.

Ametlikud kvalifikatsioonid antakse välja töökogemuste omandamise põhjal teatud, täpselt ära määratud kohtadel ja töö

tagajärgede põhjal kohalikkudes ja väljamaa eriettevõtete's intendandi alal.

Tulevikus toimetatakse intendandi ja administratiiv-majandusohvitseride ametisse määramisi teatud kavakindlusega, iga üksiku ohvitseri suhtes teostatavas funktsioonide järjestuses, millega iga ohvitser on sunnitud tegelikult tutvunema.

Peale selle oleks iga intendant rajooni intendantuuri või korpusingkonna intendantuuri ülema koha saamiseks kohustatud esitama oma alamat ja kõrgemat järku administratiiv-teenistuse hinnangut, nii nagu nõutakse teiste väeliikide ohvitseridelt juhtimise tsensi.

Seda tsensi saadakse praktiliste eksamite teel neis intendandi administratsiooni harudes, mil ohvitser teenis.

Niisuguste abinõudega püüab intendandi departemang õhutada intendandi ohvitseride korpuses head sõbralikku võistluse vaimu, vaimu, mis hävitab shablooni ja aitab kaasa koosseisukujundamisele mitte mehaanilise vanuse põhjal, vaid vastavalt annetele ning isiklikele omadustele.

Sel teel luuakse seesmine rahuldustunne intendandi korpuse ohvitserkonnas, kusjuures ülemateks ning juhtideks saavad valitud ohvitserid, paremad ohvitseri seisuses.

Väljaõpetamine.

1924 a. tehti suuri edusamme intendandi teenistuse personaali väljaõpetamisel. 1923 aastal oli Poolas üksi intendandi osakond kõrgema sõjakooli juures; puudusid teised intendandi õppeasutused, puudus ka õpekava, mis oleks kindlustanud personaali otstarbekohast väljaõpetamist intendandi teenistuse alal vastavalt nii rahu- kui sõjaaegsetele nõuetele.

1924. aastal töötati välja üksikasjalik väljaõpetamise kava 1924/25 ja järgnevate aastate peale, ning selle kõrval seati kokku üksikasjalikud juhtnõõrid sõdurite väljaõpetamiseks, mille puudus oli ennast samuti tunda annud. Peale selle vaadati läbi kõrgema sõjaväe intendantide kooli programm.

1925 aastaks on ettenähtud kahe uue kooli avamine, nimelt administratiiv ohvitseride tsentraalkooli ning intendandi teenistuse allohvitseride kooli avamine. Mõlemad koolid kavatakse avada Kraakovis. Esimene kool oleks tsentraalkooliks kõikide väeliikide administratiiv ohvitseridele ja töötaks intendandi departemangu juhatusel; teine oleks ainuüksi intendandi teenistuse kool.

Tuleval aastal kavatakse sisseseada täiendusõppust in-

tendandi ja administratiiv ohvitseridele (kortermeistrid, laekahoidjad, toitusohvitserid, materjaal-osa ülevaatajad jne.). Peale selle moodustatakse intendandi teenistuse staabiohvitseride kursused. See aasta oleks esimeseks normaalse rahuaegse õppuse aastaks intendandi teenistuse alal.

Alates 1925 aastast astub jõusse intendandi ja administratiiv ohvitseride tegeliku väljaõpetamise instruksioon. Väljaõpetamine seisaks teatud mitmesuguste funktsioonide täitmiseks kindlaksmääratud süstemaatilikus järjekorras ja kindlaksmääratud ajal. Teenistustingimuste täitmine vastavalt sellele instruksioonile oleks vastutuse ja ülendamise süsteemi aluseks. Selle väljaõpetamise teel jõutakse kõige lähemal ajal väljaõpetamise mõttes ideaalse Poola intendandi-ohvitseri tüübini.

Ühistegelised asutused.

Möödunud aasta osutus Poola sõjaväe kooperatiividele väga raskeks. Alguses paberraha inflatsioon, pärast Poola marga langemine, siis rahaasjanduse tervendamise ajajärk ning maa ebaloomulik rahaline ning majandusline seisukord olid paljude ühistegeliste asutuste kriisi põhjuseks. Kuid see kriis kergendati üksikute kooperatiivide liitumise läbi rahalises mõttes kindlateks üksusteks. Kõigepealt ühinesid pea kõik korpusingkondade kooperatiivid sõdurite suurmüügi ladudega.

Kavatsetakse garnisoni kooperatiivide sisseseadmist neis kohtades, kus seniajani tegutses mitu kooperatiivi.

Lõpuks peab ka sõjaväe keskkoperatiiv ühinema 1. ringkonna kooperatiiviga Varssavis.

Ühinemispüüd on välja läinud kooperatiividest enestest ja tunnistab nende asutuste elujõudu.

1925 aastal kavatseb sõjaministeerium rahaliselt toetada ühistegelist liikumist sellekohaste krediitide avamisega. Nii-suguseks otstarbeks võetakse eelarvesse nõuetavad summad.

Toitlus.

Hoolimata tõsistest eelarve raskustest, on toitlusasjandus kõrgel järjel. Selles on kaasa mõjunud toidumide parandamine, nende kohanemine Poola sõduri nõuetele ja harjumustele, toitlusadministratsiooni korraldamine, arvurikaste, toitlusesse puutuvate instruksioonide väljatöötamine intendandi teenistuse organidele.

Näituseks, töötati välja instruksioonid nime all „Söögi majapidamise reeglid sõjaväe rühmitustes“, „Toiduainete tehnilised tingimused ja nende toitvus“, „Reeglid lihakonservide hoiu, saamise ja väljaandmise kohta majandusasutustes ja sõjaväe osades“, „Andmed toiduväetuse kava kokkuseadmiseks 1923/24 ja 1924/25 aasta jaoks“ jne.

Erilist tähelepanu väärib sõjaministeeriumi poolt maksmapandud põhimõtte toiduainete valmistamise ja ostu kohta ainuüksi oma maal ja peajasjalikult tootjate eneste käest ilma mingi vahetalituseeta, mil on esimese järgu tähtsus niihästi rahvamajanduse kui ka riigikassade seisukohalt. See põhimõtte leidis juba kehastust toiduväetuse valmistamise ja sisseostu kava teostamises, kusjuures seni saavutatud tulemused kindlustavad ka edaspidist edu.

1925 aastal kavatses sõjaministeerium sisseseada avansside süsteemi, kasutades selleks kindlate hindade ja Poola raha kursi kalkulatsioone. Niisugune majandussüsteem võimaldab toidu mitmekesistamist, kohalikkude ostuallikate paremat kasutamist ning suuremat algatust rügemendi ülemate poolt, kellele usaldatakse vahenditult sõdurite toitlusasjandus. See süsteem oli juba pikemat aega kaalumisel, kuid tema teostamist ei lubanud hindade kõikumine ja turul valitsev ebakindlus. 1925 aasta algul seatakse see süsteem sisse hakatuses katseliselt, ning teostatakse pärast, kui ta omanud häid tagajärgi, kõikides väeosades.

Riidevarustus.

Möödunud aasta algul oli riidevarustuse seisukord ainult rahuloldav, — käesoleval ajal on seisukord sel alal väga hea ning ei anna vähematki põhjust kaebusteks ülemate poolt. Käesoleval aastal tarvitusel olevate mundri komplektide hulk on märksa suurenenud, ja igal sõduril on 2 kalevist mundri komplekti, millest üks on määratud väljaminemiseks ja paraadideks, teine — igapäevaseks kandmiseks. Sõdurid saavad 2 komplekti suvipesu ning ühe sooja kamsoni (ratsaväes — poolkasuka) ning 2 paari sooja aluspesu.

Peale selle saab iga sõdur komplekti puuvilla ehk linaseid riideid, tehnilistes väeosades isegi kaks komplekti, silmaspidades tööd, mis riideid kiiresti lõhub ja määrib.

Nekrutid saavad õppuse ajaks vana mundri, olgugi et neile antakse välja ka paraadi munder linnas käimiseks. Muidugi, on ka nüüd võimalikud juhtumised, et üksikuid sõdurid

võidakse näha halvasti riidetut, kuid need vähesed erandid ei või sugugi tunnistada sõjaväe riidevarustuse puudulikkusest, vaid on üksikute inimeste lohakuse tagajärg, nähtus, millele intendandi departemang alati on kindlalt vastu astunud.

Mundriosad, mis suure kulumise protsendi tagajärjel tulevad kõrvaldamisele, annavad pärast põhjalikku parandust küllaldast arvu teatud majandusliku tagavara soetamiseks väeosades. Niisugustes oludes peaks lõppema kõik kaebtused puuduliku varustamise üle mundririittega.

Mis puutub mundririide omadustesse, siis peab juhtima tähelpanu tema alalise parandamise peale sellekohaste katsete ja uurimuste tagajärjel. Käesoleval aastal tehti peale osalisi muutusi mõnede mundriosade riides ka muutusi mundririideks ja saabasteks määratud tooresainete ümbertöötamises. Nimmelt parandati kalevi omadusi, mis käesoleval ajal valmistatakse mitte üksi puhtast villast, vaid 60 prots. I sordi villast, mis suurendab märksa riide tugevust ning teeb teda palju soemaks.

Seniajani tarvitusel oleva kiire naha valmistamise viisi asemele võetakse tarvitusele pikaldane viis.

Mundri täiendamiseks ja parandamiseks määratud tööde kõrval on avaldatud rida instruksioone mundriosade vastuvõtmise ning parandamise üle, tehniliste kirjelduste ja mustrite väljaandmise üle, juhtnõõrid vastuvõtmise komisjonidele jne.

Ilma et suurendataks nende juhtnõõride häid omadusi, peab tähendama, et juba nende olemasolu fakt annab täitvatele orgaanidele teatava aluse sellekohaseks tegevuseks ning on tähtsaks teguriks mundrimajanduse viimisel tarvilikule kõrgusele.

Tegeva väe varustamise kõrval on alalise tähelpanu osaliseks ka sõjaaegsete tagavarade täiendamine ja nende suurendamine vastavalt sellekohasele kavale. Sellekohane töö areneb kolmes sihis: nende tagavarade võimalikult kiire täiendamine, tagavarade uuendamine vanade, uutele proovidele ja tehnilistele kirjeldustele mittevastavate tagavarade vahetamise läbi uute vastu, ning tagavarade alalhoidmine vastavalt kokkuseatud juhtnõõridele.

Et kindlustada teatud edu ka selles sihis, töötab siin alaline kontroll, mis igakülgselt kontrollaab ladusid; teiselt poolt võetakse ette proovimobilisatsioon, mis annavad võimaluse selgusele jõuda edu üle tagavarade omaduste ning armee sõjalise valmisoleku üle.

Riidevarustuse alal seati 1924 aastal sisse rahalised avan-

sid mundri riietuse alalhoiuks ja parandamiseks. See kergendas suurel määral tööd sõjaväe üksustes, andes üksuste ülematele võimaluse üles näidata kõige laialisemat algatust sõjamaterjaalide küsimuse korraldamisel. Kõigepealt mõjus see avansside süsteem kaasa mundririietuse õigeaegsele parandamisele. Selle tagajärjel pikenes riietuse kandmiskõlblikkuse aeg.

Selleks otstarbeks 1924 aasta jooksul antavad avansi summad osutusid täiesti rahuldavatenä ega tekitanud mingisugusi kaebusi ega nurinat. Kogemused näitavad, et peab andma avansina ka teatud materjaalid, mis headuse mõttes on otstarbekohasem osta ühest keskkohast.

Tugenedes möödunud aasta kogemustele, on muudetud riidevarustuse saatmise korde; seati sisse saatmine багаašhis, mis ei nõua erilist saatemeeskonda. See riidevarustuse saatmine vähendab sellekohased kulud, ning kaitseb, vastavate pakkimisviiside tarvitusele võtmisel, saadeta vaid materjaale ka rikete eest. See muutus võeti 1925 aasta eelarvesse.

Lõpetati ära sõjalise riietuse väljaandmist teenistusest lahkuvatele sõduritele. Selle tagajärjel tehti korraldus nekruutite ja tagavaraväelaste erariiete hoiu kohta. Sõdurid lahkuvad edaspidi teenistusest oma riietes.

Korterivarustus.

Korterivarustuse suhtes iseloomustab möödunud aastat tuntav edu.

Aprillini 1924 kulusid korteriküsimused mitmesugustele asutustele või intendandi teenistuse eriosakondadele. Niisugustes oludes ei võinud materjaalidega ning korterikraamiga varustamise töö olla kavakindel ega ühtlane.

Alates 1924 a. aprillist, tegutseb intendandi departemangus eriline korteri osakond, millesse on koondatud korterimajandus ja mille kaudu on kindlustatud korterimajanduse kavakindel juhtimine. Niisama seati ka korpusingkondade intendantuurides sisse erilised korteri alaosakonnad, mis juhivad korterimajandust korpusingkondade maa-alal.

Korterosakonna poolt 1924 aastal tehtud tähtsamad tööd on järgmised:

1) Naride asemele võeti tarvitusele sõdurite raudvoodid. Osteti üle saja tuhande niisugusi voodid.

2) Suurem osa sõjaväest on varustatud linadega ja padjapüüridega, millest oli tuntav puudus.

3) Töötati välja tähtsama korterikraami tehniline kirjeldus ning valmistati sellekohased joonistused. Selle tagajärjel oleks teatud aja pärast kõikides väeosades ühtlane korterikraam.

4) Vaadati läbi korterikraami kulumise normid ning võeti temas ette nõuetavad muutused.

5) Sõjavägi on kindlustatud kütteainete poolt kuni kevadeni; järjekult ei tule sõduritel käesoleval talvel kannatada kütteainete puuduse all.

6) Osteti suur arv tünne naftasaaduste hoidmiseks ning parandati ära suur arv nafta reservuaare, mis kergendab tähtsal määral sõjaväe varustamist naftasaadustega.

7) Seati sisse avansid kantselei tarbete ostmiseks, mis avaldab soodsat mõju nendega varustamise peale ning võimaldab ökonomia tegemist sel alal.

8) Töötati välja juhtivad andmed korterimajanduse alal 1925 aasta jaoks ning tehti eeltööd korterimajandusesse puutuva instruksiooni väljaandmiseks.

1925 aastal areneb korterimajandus vastavalt selle aasta peale väljatöötatud juhtivatele andmetele. Tähelepanu tuleb koondada olevate kraamitagavarade arvestamisele, võetakse kaalumisele ilmsiks tulnud puudused ning nõutakse sisse aruanded kulutatud materjaali üle.

R a h a v a r u s t u s.

Rahavarustuse alal olid kõik püüded sihitud ohvitseride ja sõdurite ainelise seisukorra tõstmise poole. Kuid selles sihis saavutatud tagajärjed pole mitte rahuldavad. Tehti rida lisandusi senistele tasudele, leiti võimalus tasu suurendamiseks arvesse võttes teenistusaastaid, suurendati olulisel määral riigi poolt antavate korterite arvu, seati sisse väga madalad määrad riigiasutuste hoonetes kasutatavate korterite eest, suurendati ümberpaigutustel maksetavat tasu, suudeti maksta „Virtuti militari“ aumärgi eest antavat jooksvat ning osalt ka võlgu olevat autasu, kergendati saadud avansside ning abirahade ettemaksu, nii osamaksude arvu kui suuruse suhtes, anti õigus mündririide omandamiseks kroonu hinnaga jne. Üldiselt jätab aga sõjaväelaste aineliste olude parandamine palju soovida.

Selle tagajärjel pühendab intendandi departemang erilist tähelepanu rahalise tasu andmise seaduse kokkukõlastamisele nende kindlustusega, mis sisalduvad ohvitseride suhtes „Sea-

duses põhikohustest ja õigustest.“ Intendandi departemangu algatusel protesteeris sõjaministeerium teiste ministeeriumide ning seimi erakondade poolt kavatsetud muutuste vastu rahavarustuse seaduses ning nõudis seaduse kõikide põhimääruste läbivaatamist. See toob enesega kaasa kogu seaduse läbivaatamise ning sõjaväe eraldamise üldisest riigiametnikkude rahavarustuse seadusest. Sõjaväe rahavarustuse määrade kohta töötatakse välja uus seadus, mis tugeneks sõjalise pragmaatika tagatistele.

Uurimuste büroo.

Intendandi teenistuse reorganiseerimisel ning üleminekul rahu seisukorrale, 1924 aasta teisel poolel, seati sisse tehniliste uurimuste ning intendandi materjaali kirjeldamise büroo sõjaministeeriumi intendandi departemangu juures. Uurimuste büroo tegevus avaldub toidugarustuse, riidevarustuse, korterikraami, kütteainete ja valgustuse normide ja tüüpide (omaduste) kindlaks määramises; büroo aitab kaasa intendandi varustuse täiendamisele ja parandamisele, töötab välja tehnilised tingimused, aitab kaasa uute leiduste kasutamisele ning määrab kindlaks sõjaväele muretsetud materjaalide vastuvõtmisviisi.

Nende tööde iseloom on puht-tehniline ja tugeneb tervele keemiliste ja mehaaniliste katsete reale, teaduslikkudele uurimustele ning endiste aastate kogemustele.

Uurimuste büroo, mille eesotsas seisab indendant-vanemohvitser, koosneb:

toitlustöökojast,
mundrivarustuse töökojast,
korteritöökojast ning laboratooriumist.

Iga töökoda valmistab oma alal proovid, kirjeldused ja tehnilised tingimused, määruste ja juhtnööride kavad materjaalide vastuvõtmise ning vastuvõtmiskomisjoni ja kontrollkomisjoni vastutavuse kohta, ning täidab lõpuks kõik jooksavad tööd väljaspool uurimuste bürood.

Toitlusteenistuse alal saavutas intendantuur silmapaistvat edu. Nimelt on väljatöötatud kõikide sõjaväe toidunormide ja karjaloomade toidunormide kogud, toitluskataloog, juhtnöörid teravilja vastuvõtmiseks ja sorteerimiseks, juhtnöörid kõogi majapidamise kohta; peale selle kavatsetakse avaldada määrused toiduainete hoiu üle, toiduainete kontrolli

ja analüüsimise üle, võitluse üle söödikutega, leiva küpsetamise lisa protsendi kindlaksmääramise jne. üle.

Mundriavarustuse töökoda töötas seni välja kuni 200 riidevarustuse ja rakmete tehnilist kirjeldust, avaldas kolm instruksiooni naha üle, tekstiil materjalide ja pitsermärkide üle. Praegu töötatakse sõduri jalanõude suuruste määramise kallal, tehtakse katseid parema sineli ja mundri kalevi tarvitusele võtmiseks ning kaitseid riiete hoidmiseks koide eest.

Korteritöökoda avaldas korterikraami normide ja tüüpide väljatöötamisel 36 tehnilist kirjeldust, töötab välja kompanii ruumide sisseadet ja asus puuliikide tehnilisele kirjeldamisele ning juhtnõuude väljatöötamisele puumaterjaali vastuvõtmise ja hoiu üle.

Kõik ülemaltähendatud tööd võetakse igakülgse ja üksikasjaliku uurimise alla, kontrolleeritakse ja korratakse; peale selle võrreldatakse neid samasuguste töödega teistes sõjavägedes. Sellest selgub, et ühe tehnilise kirjelduse väljatöötamiseks on vaja mitu kuud püsivat tööd, selleks, et uuritav asi oleks võimalikult hästi tehtud ning eduga kasutatud.

Sõjaväe tervishoiu departemang.

Departemangu tegevus jagunes 1924 aastal järgmistesse osadesse: 1) materjaal varustus, 2) hospitali asjandus, 3) tervishoid, 4) gaaside küsimus, 5) väljaõpetamine, 6) määrustikud, 7) sanitaar teenistus, ja 8) invaliidide asjad.

Materjaal varustuse alal on sõlmitud 160 lepingut laatsarettide ja hospitali sisseadete, aparaatide jne. muretsemiseks, üldsummas 4,5 miljoni Poola zlotyt. Pea kõik on ostetud oma maal. Vastavalt kavale, seati 1924 aastal uuesti sisse ja varustati 1500 voodit, mis teeb välja 1923 aasta arvuga kokku 4000 voodit. Kuid see pole kaugeltki kõik, sest 10.000 voodist peab uuesti varustama veel 6000 voodit. Seda kavatsust suudetakse teostada 1927 a. lõpuks.

Õpetamise küsimuses on väga palju võidud saavutada: sõjaväe tervishoiu kooli juures avati anatoomia ja hüstoloogia osakond. Anatoomia osakonda varustas preparaasidega ja riistadega Pooseni ülikool, muidugi vastava tasu eest. Hüstoloogia laboratooriumil on 15 mikroskoopi.

Tervishoiu keskladu on varustatud masinatega ja riistadega, mis on tehnika viimane sõna. Ladu produtseerib iseisvalt tablette ja nahaaluseid pritsimisi (ampulle).

Hospitaliasjanduses asuti Raitshis asuva tiisikushaigete

sanatooriumi laiendamisele 300 voodini. Praegu on seal ainult 100 voodit. Töötati välja projektid ning hinnati ehituskulud uutele hospitalidele Tshenstohovis, Poosenis ja Kalishis, ning merisanatooriumile Geles. On võimalik, et nimeetatud sanatooriumi ehitamisega jõutakse lõpule veel käesoleval suvel. Kuid selleks peavad olema tarvilikud krediidid. Niisama kavatsetakse ellu kutsuda sanatoorium sõjaväelaste lastele Rabkas.

Tervishoiu alal on töötatud välja uus kasarmuehituste tüüp. Väljatöötatud tüübi seisukohalt võetakse uurimise alla kõikide olevate kasarmute tervishoidlised olud. Praegu on käimas vastavad parandustööd, ümberehitused, muutused diskatsioonis ja uute kasarmute ehitamine.

Rõugete panemine sõjaväes on nõuetaval kõrgusel. On sõlmitud leping riigi ettevõtetega, mis töötavad rõugete vedeliku töötamise alal. Muu seas, keha vastupaneku suurendamiseks tüüfusele on mitmes garnisonis nahaaluste sissepritsemiste asemel tarvitusel Bessedka tabletid väga heade tagajärgedega.

On töötatud välja määrused arstiabi andmise kohta marutõve iuhtumisel. Külgehakkavate haiguste suhtes on tervishoiu departemangu tegevus kokkukõlastatud siseministeeriumi juures asuva tervishoiu peavalitsuse tegevusega. Töötati välja reeglid hambahaigete ambulatooriumitele ja korraldati arstiabi hambahaigetele mitmetes garnisonides. On alatud tööd tiisikushaigete sõjaväkke vastuvõtmise küsimuse reguleerimiseks.

Mis puutub gaasiasjandusesse, siis on takistustest ja puudustest hoolimata saavutatud õige kaaluvaid tagajärgi. On väljatöötatud gaasivastase abi materjal koosseisud ning muudeti mürgituule antava abi kohta käiv instruksioon. Muretseti kaitseaparaadid, kusjuures peale isoleerimisaparaatide, mis on ostetud väljamaal, kõik muu on omandatud siseriigis. Uued individuaalsed kaitseaparaadid valmistatakse siseriigis. Tänu sõjaministeeriumi jõupingutusele on Poola keemiatööstus märgatavalt edenenu.

Isikliku koosseisu õpetamise ja spetsialiseerimise alal töötab sõjaväe tervishoiu departemang käsikäes suurtükiasjanduse ja relvastuse departemanguga ning keemiliste vägede katseinstituudiga. Töötati välja gaasiasjanduse programm sanitaarkoolidele, ning asuti arstide ja farmatsoitide spetsialiseerimisele gaasiasjanduses. Peale selle on üldse reguleeritud sanitaar korpuse ohvitseride väljaõpetamine ja ettevalmista-

mise küsimus. Reguleeriti sõjaväe teenistuskohuse täitmise küsimus arstide, farmatsöitide ja hambaarstide poolt. Vastavate teaduskondade vanemate kursuste üliõpilased saavad ajapikendust. Arsti-, rohuteaduse ja hambaarsti teaduskondade lõpetajad võtavad väeosades läbi noorte õppuse, ning komandeeritakse tagavaraväe lipnikkude kooli. Selle lõpetamisel töötavad nemad 9 kuud sõjaväe hospitalides, mis võetakse arvesse ühe teenistusaasta eest hospitalis praktiseerimise õiguse saamiseks. Selle järele lastakse nimetatud isikud reservi reserv noorem leitnandi aukraadis.

Samuti on väljatöötatud õpekava sanitaar korpuse kaadriohvitseride kutseliigi kandidaatidele sõjaväe tervishoiu kooli juures.

Mis puutub määrustikkudesse, siis töötati 1924 aastal välja:

a) Punase Risti abitegevuse kava sõja puhul; b) juhtnõõrid sanitaarteenistuseks sõjaväljal; c) tervishoiu statistika (n.n. sanitaar kaadrid Poola sõjaväes); d) materjaal koosseisud sanitaarasutustele sõjaväljal; e) uued juhtnõõrid riviteenistuseks kõlbmatute sõdurite füüsiliste omaduste hindamise kohta; f) riviteenistuseks kõlbmatute sõdurite vabastamise tingimused; g) samad määrused ja tingimused rivisõduritele (ka kõikidele teistele sõjaväelaste kaadritele); h) on alatud tööd hospitalide määrustiku kokkuseadmiseks.

Need on sõjaväe tervishoiu alal 1924 aasta jooksul saavutatud tulemused. 1925 aastal areneb sõjaväe tervishoiu tegevus mööda endise täiendamise ja töö rada, ammutades oma jõudu ja värskest möödunud sõja kogemustest.

Invaliidide küsimus.

Invaliidide aineline kindlustamise küsimus reguleeriti juba 1921 aasta invaliidide seadusega. See seadus muudeti ja täiendati kahel korral, viimati 1924 aastal teadmata kadunute perekondade aineline kindlustamise küsimuses. Kuid invaliidide küsimuse ülikeerulikkuse pärast tuleb tihti uuesti kaaluda ja tõlgitseda mitmesugusi määrusi, iseäranis niisugusi, mis langesid päranduseks Poola riikluse loomise ajajärgult, kus töö ei arenenud normaal oludes.

Invaliidide küsimus kuulub Poola kolmele ministerrühmale: sõja-, raha- ja töö-hoolekandeministerrühmale.

Sõjaministerrühmale kuulub:

1) Invaliidide registreerimine, arvestamine ja statistika,

2) sõjaväe arstide ning vabastamise komisjonid, 3) haigete ravitsemine ning abiandmine vigastele, 4) varustamine proteesidega. Peale selle tunnistab sõjaministeerium invaliidide niisugusteks.

Oma iseloomu ja tegevuse poolest peaks see sõjaministeeriumi organiseeriv lüli, kellele kuuluvad ülaltähendatud küsimused, kandma alalist iseloomu; ometi on senine invaliidide arvestus- ja kontrollosakond ajutine asutus. Kuid ta edaspidine tegevus on tingimata tarvilik, sest isegi kui oletada, et praegu registreeritud invaliidide arv enam ei suurene, peab isegi niisugusel juhtumisel olema mingisugune orgaan määruste läbivaatamiseks esitatavate seletuste põhjal, näiteks vigaste invaliidide seisukorra halvenemise üle jne., sest invaliidide seaduse 7. punkt annab neile niisugusel juhtumisel õiguse uuesti nõuda arstlist ülevaatust. Peale selle suurenes kuni käesoleva ajani invaliidide arv: tulevad juure seni registreerimata sõjainvaliidid, siis invaliidid Ülem-Sileesiast, kus seni veel polnud leidnud teostamist Poola seadused. Lõpuks tulevad juure invaliidid, kes kaotasid oma töövõimet sõjaväeteenistuses pärast sõda vigastuste ja haiguste tagajärjel, mille põhjuseks oli sõjaväeteenistus. Järjekult peab invaliidide osakond sel või teisel kujul püsima.

Invaliidide vahekord endise kuuluvuse järele on järgmine:

- 11—12 prots. Poola invaliidide,
- 9—10 prots. invaliidide endisest Vene väest,
- 30 prots. invaliidide endisest Austria väest,
- 50 prots. invaliidide endisest Saksa väest.

Riigi poolt invaliididele kindlustatav seaduslik abi on järgmine:

1) abirahad, 2) proteesid, 3) abirahad surma puhul, 4) väljaõpetamine mingisuguses töös, 5) ravitsemine, 6) monopoolsed kontsessioonid, 7) viibimine haigemajades, varjupaikades jne., 8) ajutine viibimine töö- ja hoolekandeministeeriumile kuuluvates kodudes ja varjupaikades, 9) õigus koha saamiseks tööstusettevõtetes järgmisel alusel: üks raske (45 prots. töövõime kaotusega) invaliid iga 50 töölise kohta, 10) õigus maa-saamiseks.

Invaliidi abiraha suurus vastab töövõime kaotuse protsendile. Näiteks saab invaliid, kes kaotanud 100 prots. oma töövõimest, XII klassi riigiametniku täie palga, kusjuures on olemas ka lisad. Iseäranis raske vigastuse puhul antakse li-

saks 45 prots., peale selle antakse lisa ka haridusliku tsensuse puhul, keskmiselt 25 prots. ja mitte üle 50 prots.

Üldiselt pole praegu invaliidide küsimuses mingisuguseid hõõrumisi, kuid on siiski mitu haiget kohta, mis takistavad invaliidide küsimuse õnnelikku lahendamist sõjaministeeriumi poolt. Üks nendest valusatest kohtadest on invaliidide seaduse 24. paragrahv, mille järele abisaamise palve tuleb esitada ühe aasta jooksul pärast invaliidi lahkumist sõjaväeteenistusest. Ometi on juhtumisi, kus niisugused teadaanded esitatakse täiesti kaaluvatel põhjustel ka hiljem, kusjuures neid seaduse põhjal ei saa kõne alla võtta. Selle tagajärjel nõuab sõjaministeerium käesoleval ajal oma täitva võimu laiendamist selles küsimuses.

On targanud ellu põllumajandusliku asunduse loomise idee invaliididele. Seda mõtet tõi veel 1922 aastal Lõuna-Slaaviast kaasa invaliidide osakonna ülem kolonel Zenkievicz. Nimetatud kongressil propageeriti seda ideed.

Põllumajandusliku asunduse loomise mõtet Poolas tiisikushaigetele invaliididele tuleb teostada maksu mis maksab. Kahjuks puudub valitsusel selleks raha. On tarvilik seltskonna algatus ja konkreetne abi. Asja kergendaks invaliidide õigus maa saamiseks ning abiraha kapitaliseerimiseks. Nii on vaja ainult asjatundlikku juhatust, et luua mitte üksikuid kodusid, vaid suuri asundusi tiisikushaigetele invaliididele.

Teiseks ideeks on sanatooriumide-töökodade loomine tiisikushaigetele, kus viimased kergema töö varal suudaksid teeneda omale ülespidamist.

Poolas on 50 prots. invaliididest tiisikushaiged. Nii kõrge protsent oleneb sellest, et, nagu on kindlaks tehtud teaduslike autoriteetide poolt, on umbes 85—90 prots. kõikidest inimestest juba enne 10-aastast vanadust tiisikuse bakteriad. Niisama on teada, et bakteriate üleminekuks passiiv seisukorrast aktiiv seisukorda kulub 3 kuud. Sõjaväe olud soodustavad niisugust üleminekut. Sellepärast loetakse, kui sõjaväelasel tekib tiisikus 3 kuud pärast sõjaväeteenistusse astumist, et haigus on tekkinud sõjaväeteenistuse ajal.

Mis puutub veteraanide küsimusesse, siis on ka nende aineeline seisukord Poola sõjaväes kindlustatud. Tõsi, ka käesoleval ajal tulevad mõned hiljaksjäänud teadaanded, kuid ka need rahuldatakse. Veteraanide üldarv tõuseb Poolas 3000-ni, kellest 1600 on veteraanid ja 1400 veteraanide lesed, kusjuures lesed saavad veteraani abiraha 50 prots. suuruses.

Sõjaväe kohtuasjandus.

Mis puutub sõjaväe kohtuasjanduse departemangu tegevusesse 1924 aastal, siis, hoolimata sellest, et tema tegevus haarab kogu sõjaväe elu ja avaldab sõjaväe elu peale suurt mõju, ei suuda tema oma iseloomu poolest juba pakkuda imponeerivat välist efekti. Peale selle on sõjaväe kohtuasjanduse departemangu tegevus harva iseseisev, olles suuremalt osalt ühendatud teiste sõjaväe keskasutuste tegevusega.

Selle tegevuse 1924 a. tagajärjena märgime ära, et töötati välja rahu- ja sõjaaegse sõjaväe kohtuasjanduse organisatsiooni projekt, kusjuures selle organisatsiooni alal on suudetud saavutada silmapaistvaid tagajärgi kokkuhoidmise ja sõjaväljakohtute ajajärgust järele jäänud asjade lahendamise mõttes.

Käesoleval aja tehakse intensiivset tööd Poola sõjaväe ühtlustatud kohtuasjanduse ja sõjaväe seadusandluse kujundamiseks. Kodifikatsiooni komisjon kaalub läbi Poola alapäraste sõjaväe kohtupidamise seaduste kavandid; esialgu on maksvad veel Vene, Austria ja Saksamaa sõjaväe kohtupidamise seadused. Selle tagajärjel, et Poola maa-ala kuulus 1918 a. novembrini kolmele riigile, toimetatakse sõjaväe kohtupidamist viie eriseaduse põhjal, nimelt: 1) seadus sõjaväe kohtupidamisest, 2) sõjaväe distsiplinaar määrustik sõjaväe kuritegude puhul ja kolm kohalikku seadust poliitiliste kuritegude kohta.

Sõjaväe kohtuasjanduse teenistuse isikliku koosseisu küsimus sünnitas hulga raskusi; ühelt poolt peaks sõjaväe kohtunikude ja prokuröride kohtadele määratama esimese järgu eriteadlasi, kuid teiselt poolt pole võimalik pakkuda rahuldavat rahalist tasu nendele ohvitseridele, kes asuvad kohtunikude ja prokuröride kohtadel. Peale selle tekitavad sõjaväe kohtu korpuse piiratud ülendamisvõimalused parema elemendi hulgalist astumist reservi. Uute jõudude vastuvõtmine on sedapuhku lõppenud. Muidugi on see alles ülemineku ajajärk, kõige raskem, mille möödumisel olud paranevad.

Sõjaväe kohtuasjanduse departemang töötas välja ja esitas ministrite nõukogule kava lisatasu maksmise kohta sõjaväe kohtunikudele ja prokuröridele, nagu seda saavad kodanlised juristid teistes valitsusasutustes.

Sõjaväe vangimajade kontroll andis väga häid tagajärgi. Saadud aruannetest selgus, et üle 60 prots. endistest kurjategijatest on paranenud vangistuse tagajärjel sõjaväe vangis-

majades, ja et nende kohta on olemas heatahtlikud, osalt isegi väga head otsused.

Sõjaväe vangimajade kontrolli kriminaalpoliitika avaldub eeskätt heade kalduvuste äratamises ning lugupidamise tekitamises töö vastu, asjatundlikus väljaõpetamises mingisugusel erialal, isamaalikus kasvatuses jne. Igas sõjaväe vangimajas on sõjaväelise õppuse kõrval üldhariduslikud loengud ja kursused kirjaoskamatuile, ning käsitööliste töötoad. Nende töötubade arv on märksa suurenenud. Nii organiseeriti näit. 1924 aasta jooksul Stanislavovi vangimajas: 1) mehaaniline jalanõude valmistamise töökoda, mille päevane toodang üle saja paari, 2) auruveski ja 3) mehaaniline leivaküpsetus.

Kuid niisugune sõjaväe vangimajade juures asuvate töökodade arvu suurendamine pole ruumipuuduse tõttu igalpool võimalik. Seda puudust püütakse jõudumööda kõrvaldada. Nii näit. lõpeb Lodsis lähemal ajal eeluurimise vangimaja ehitamine, Lublinis on sarnase vangimaja ehitamine kavatsusel jne.

Juriidilise konsultatsiooni alal saavutas sõjaväe kohtuasjanduse departemang 1924 aastal järgmised tagajärjed: on läbivaadatud, otsustatud ja lõpetatud umbes 5000 kodanliiuriidilist eriasia, mille hulka kuuluvad ka kõrgema administratiiv tribunaali poolt läbivaadatud asjad; on ettevalmistatud protsesside materjaalid kodanlistes kohtutes jne.

Mis puutub seaduseelnõude väljatöötamise tagajärgedesse, ning tagajärgedesse kohtupidamise seaduste kujundamise alal, siis töötati 1924 aasta jooksul välja: 1) seaduseelnõu kaitsemetsade üle, 2) seaduseelnõu riigivapi ja värvide kohta, 3) korraldus sõjaväe teaduste komisjoni ellukutsumise üle, 4) invaliidide seaduse täiendus sõjaväljal teadmata kadunate kohta, 5) riigikeele kohta käiva seaduse teostamise määrused, 6) juhtnöörid sõjaväe karistusrühmadele surmaotsuste täitmiseks, 7) ministrite nõukogu määruse eelnõu lisatasu kohta sõjaväe kohtunikkudele ja prokurööridele, 8) õhuühenduste seaduse eelnõu, 9) seaduseelnõu sõjaväe kohtu ohvitseride kohustustest ja õigustest, 10) rekvisitsioonide seaduse eelnõu, 11) riigipolitsei sõjaväe eeskujul organiseerimise seadus, 12) seaduseelnõu ohvitseridele tehtavate kergenduste üle isiklikkude hobuste ostmisel, 13) emerituuride seaduse muutmise eelnõu Poola sõjaväest lahkuvate ohvitseride õiguste kohta, 14) sõjaväe kohtuasjanduse organisatsiooni projekt, 15) seaduseelnõu kindlustuste üle, 16) seaduseelnõu kindlustuste komandantide õigustest ja kohustest, 17) seadus koh-

tade andmisest teenistustest lahkuvatele kauaaegsetele allohvitseridele, 18) vabariigi presidendi määruse eelnõu distsiplinaar reeglite kohta Poola sõjaväes, 19) juhtnõõrid sõjaväe kohtutele, 20) juhtnõõrid surnukehade lahtilõikamise üle sõjaväe haigemajades, 21) juhtnõõrid vanade kohtuaktide hävitamise üle jne.

Sõjaväe kohtuasjanduse departemangu kaastegevusel töötati 1924 aasta kestva muu hulgas välja järgmised eelnõud: 1) seaduseelnõu piirivahtide korpuse organisatsiooni kohta, 2) seaduseelnõu sõjaseisukorra kohta, 3) määruse eelnõu Poola sõdurite õiguste ja kohuste seaduseelnõu teostamise kohta, 4) üldise väeteenistus-kohustuse seaduse teostamise määruse eelnõu.

Peale selle aitas sõjaväe kohtuasjanduse departemang kaasa paljude teiste seaduste ja määruste väljatöötamisel, avaldades oma arvamist esitatud eelnõude kohta ning võttes osa eelnõude arutamisest.

Sõjatööstus.

X, sõjatööstuse departemang kutsuti ellu eratööstuse mobilisatsiooni läbiviimiseks võimaliku soja puhul, sest peatavasti kujutab (praegusaja) sõda kogu rahva ühist jõupingutust, millest peavad aktiivselt osa võtma kõik riigi tegurid. Ilmasõja kogemused näitavad, et ilma oma tööstuseta on suurema sõja pidamine võimatu, sellepärast peab iga riik, seda enam aga Poola, kes oma geograafilise asendi tõttu võib kergesti liitlastest eraldatud saada, pöörama erilist tähelepanu eneserahuldamise võimaluse peale tööstuse suhtes.

Arusaadavatel põhjustel ei tohi avaldada tõid, mis seotud tööstuse mobiliseerimisega. Küllalt on ütelda, et need tööd on praegu käimas ja et on tehtud kõik tarvilikud korraldused ja võetud tarvitusele kõik abinõud selleks, et sõja korral kõik vabrikud ja tehased ning tööstusettevõtted, mis peavad töötama sõjaväe ja riigi tarbeks, oleksid varustatud küllalt suure tööliste, tehnilise ja juhtiva personaali hulgaga, et tarbekorral poleks puudust niisugusest personaalst, nagu oli paljudes riikides, kes võtsid osa ilmasõjast. Tööstuse mobilisatsiooni kava on nii väljatöötatud, et tööstusettevõtted esimestelt sõjapäevilt võiks alata töötamist palju intensiivsemalt kui rahuajal.

Mis puutub sõjatööstuse departemangu tegevusse sõjatööstuse alal, siis oli see tegevus loomusunnil piiratud, sest

sõjatööstuse arenemine oleneb vähemal määral sõjaministeeriumist, kui kõikide riikliste tegurite ja tööstusliste olude mõjust. Et kindlustada sõjaministeeriumi sellekohaste jõupingutuste kokkukõlastamist üldiste jõupingutustega, avaldati 1924 aasta detsembris ministrite nõukogu määrus, mille järele sõjaministeeriumi juures moodustatakse sõjatööstuse nõukogu, mis koosneb mitmesuguste asjaosaliste valitsusasutuste esitajatest ja silmapaistvatest tööstusilma esitajatest. See nõukogu kujutab enesest nõuandva orgaani sõjaministri juures, kes samal ajal on nõukogu esimees. Nõukogu peasekretääriks on X, sõjatööstuse departemangu ülem, kelle ülesandeks on üldiste referaatide väljatöötamine, mis võetakse nõukogus kõne alla.

Silmaspidades, et tööstuse suhtes on sõja puhul algnõudeks eneserahuldamise võimalus, pööras X departemang juba 1924 aastal tähelepanu selle peale, et kõik tellimised, mis kavatseti teha väljamaal, antakse kodumaa tööstusele. Selles suhtes saavutati 1924 aastal suuri tagajärgi ja X departemangu jõupingutuste ning kaasabi varal täideti rida suuri tellimisi ja muretsemisi sisemaal. Käesoleval juhtumisel aitas kaasa valuuta stabiliseerimine ja sellega seotud majanduslik kriis. Kohalikud töösturid, kes tegutsesid enne 1924 aastat kõige vähema vastupaneku joone sihis, otsides võimalikult kergemaid ja suuremaid kasusid, olid muutunud majandusliste olude mõjul sunnitud muutma oma seisukohta. See seisukoha muutus ja muutus ülevalpidamises ja vaadetes sündis kõigis tööstusharudes ja on nüüd juba annud suuri jaatavaid tagajärgi. Töösturid said aru, et töötasu, pühade arv ja 8-tunniline tööpäev pole ainumad põhjused, miks Poola tööstus ei suuda tõsiselt võistelda Lääne tööstusega; nad said aru, et tööorganisatsioon, müügi tingimused, tehnilised jõupingutused, kokkuvõid administratsiooni alal, rääkimata odavast krediidist, on äärmiselt tähtsad tegurid, mis mõjuvad tööstussaaduste hinna alandamise peale ja ka konkureerimise võimaluste peale väljamaa saadustega, mis valitsus on aegajalt sunnitud muretsema, et mitte maksta liiga kõrget hinda kohaliku Poola tööstuse saaduste eest.

Tööstuse arenemine 1924 aastal andis juba jaatavaid tagajärgi. Poolas on alatud terve rea sõjaväele tarvilikkude asjade ja masinate valmistamist. Järk-järgult vabaneb Poola väljamaa rippuvusest. Muidugi on see alles algus. Täieliku rippumatuseni ja eneserahuldamiseni tööstussaaduste mõttes on veel hulk tööd teha, kuid 1924 aasta jõupingutused näita-

sid, et valitsuse, sõjaväe, tööstuse ja kogu seltskonna üldiste jõupingutuste varal pole Poola tööstusline rippumatus välja-
maast enam utoopia.

Selle rippumatuse ja eneserahuldamise saavutamiseks on tarvilikud katsed ja uurimused tooresainete muretsemise alal, mis maal puuduvad, ning nende asetamises maal olevate tooresainetega. Selles suhtes töötab X, sõjatööstuse departemang käsikäes keemiliste katsete instituudiga, riikliku bioloogia instituudiga ja terve rea teiste teaduslike asutustega, subsideerides nii üldisi uurimisi ja katseid, ning ka üksikuid Poola inseneeride ja teadlaste töid.

Peale nende tööde lahendab X, sõjatööstuse departemang ka kõiksugu jooksvaid asju, näit. tööliste küsimusi ja asju sõjaväe töökodades ning ettevõtetes. Tänu sellele tegevusele, said laialised töölistehid aru riigi raskest majanduslikust seisukorrast ja vahekord töölistega on hea. Töötasu kindlaksmääramisel sõjaväe töökodades oli sihiks töötasu võimalik ühtlustamine eratööstuse tasutingimustega vastavas piirkonnas. Ühenduses tööpuuduse hädaohuga, iseäranis Varssavis, tehti korraldused ja võeti tarvitusele abinõud, et tellimisi sõjaväe töökodades ja ettevõtetes arvestatakse, nii et vähemalt 1925 aasta esimesel poolel poleks tööliste lahtilaskmist.

Soodsat vahekorda töölistega rikuti ainult ühel juhtumisel Varssavis, kus töölistes mõnede kommunistide kihutustöö otsekohesel mõjul, kelle eesmärgiks polnud tööliste hea käekäik, vaid kõrvalised sihid, kuulutasid välja streigi. See streik ei toonud töölt lahkunuile töölistele vähematki kasu, vaid mõistis nad kestvale tööpuudusele.

Sõjateaduslik kirjastus.

Sõjateaduslik kirjastus on koondatud sõjateaduslikku kirjastusinstituuti. Eelarve suhtes oli 1924. aasta väga soodne, sest määratud krediidid lubasid tööde kirjastamist, mille hulgas seisavad ikka veel esimesel kohal peaasjalikult tähtsamad Prantsuse teosed. Näituseks :

- Foch — Sõjakunsti alused,
- Normand — väljatööd,
- Galliéni — Pariisi kaitse,
- Tabouiss — Varjunditest,
- Benoit — Kauaaegsed kindlustööd (suuresti täiendatud algupäraste Poola märkustega),
- Serrigny — Mõtted sõjakunstist.

Labois — Ülemate tegevus,
 Bouchet — Sõjaalalised õigused,
 Treguet — Mis peab jalgvägi teadma suurtükiväest,
 Joffre — Sõja ettevalmistus.

Pool-algupärastest töödest on kirjastatud:

Praglovski — Taktiliste ülesannete kogu,

Umiaštovski — Poola sõjageograafia,

Porvit — Teadus sõduri kohustest,

Zavadzki — Sügisene sõjakäik Ida-Preis (rea ilmasõja monograafiate esimene väljaanne),

Lychovski — Monograafia Türgist,

Groszhovski — Katoodi lambid (raadiotehnika alalt).

Erilist tähelepanu väärib sõjaväe kirjastusinstituudi ülitäh-
 tis väljaanne, mis toimetatakse ühiselt teaduste akadeemiaga:
 „Taktiline sõnaraamat“, kusjuures sõnaraamatut iga aasta
 täiendatakse.

Muidugi on see ainult lühike nimestik sõjateaduse insti-
 tuudi väljaannetest, millest ilmub iga kuu 3—4 raamatut. Need
 raamatud trükitakse 2000—3000 eksemplaaris. Võrreldes era-
 kirjastajate raamatutega on sõjateaduse instituudi raamatud
 kõige odavamad ja selle tagajärjel nõudmine nende järele väga
 suur. Kahtlemata avaldas kirjastuskriis teatavat mõju ka sõ-
 jalise kirjastuse alal. Peab ära märkima, et sõjaväe kirjastus
 müüb raamatud osamaksudega, mida ei ole teistel kirjastustel.

Mõned sõjateaduse instituudi tööd tõlgiti teistesse keel-
 tesse; selles suhtes oli 1924. aasta väga soodne, nimelt tõlgiti
 Vene keelde Minkieviezi, Kary-Peszkovski j. t. raamatud, rää-
 kimata ajakirjas „Bellona“ avaldatud kirjutustest. Nimeta-
 tud ajakirjast on tellitud 40 numbrit Saksamaale, kuna abonenti-
 de arv Poolas ka väljaspool sõjaväe alatasa kasvab. Sõja-
 väes on lugu „Bellona“ tellimisega järgmine: on väeosad, kes
 tellivad ajakirja vastavalt oma ohvitseride arvule, kuid on ka
 väeosasid, kes ei telli ühtegi eksemplaari... See nähtus ära-
 tab kurbi mõtteid kultuurilisest tasapinnast sarnastes väe-
 osades.

Sõjateaduse instituudi osakondadest märgime ära: kesk-
 raamatukogu, mis hoogsalt arenemas ja mida alatasa täienda-
 takse uute ostudega, ning sõjaväe keskarhiiv, kus senini kes-
 tab materjaalide kuhjumine ja kus on käimas hoolas töö ma-
 terjaalide liigitamise alal.

Tulevikus kavatsetakse väljaandeid koondada erikogu-
 desse, mis oleksid pühendatud teaduse eriharudele, ning mi-
 dagi ette võtta Poolas nii nõrgalt arenenud sisepropaganda

heaks. Selleks otstarbeks on kavatsetud populaarteose avaldamine sõjaväe kohta, rikkalikude piltidega, mis leiduks kõikides valdades ja igas koolis. Muidugi on selleks vaja erilisi krediite. Saksamaal ja Tšehhoslovakkias on niisugused väljaanded ammu juba olemas, niisama on neid ka väikses Austrias. Poolas on nad senini puudunud.

On kavatsetud veel üks väljaanne, mis teostamise ja arendamise korral avaldaks suurt mõju sõdurite massi peale. Pärast palavuslikku sõdurite populaar kirjanduslikku tegevust on nüüd alanud seisak, mida ongi kavatsetud kompenseerida „Poola sõduri raamatukoguga“ kolonel-leitnant Oppmani toimetusel. Ta sisaldaks jutuajamisi sõjateemide üle, näit. siseteenistusest, määrustikkude populariseerimist, uudisjutte ja romaane jne.

Ühe sõnaga, 1925. aasta töötab sõjateaduse kirjastus-instituudile kõige roosisemaid väljavaateid, kui mitte tähelepanna üht asjaolu, mis võib tegevust teataval määral halvata. Senini asus instituut keskraamatukoguga ühes lossis, kus tema päralt oli 40 tuba. Käesoleval ajal tuleb vabastada kõik lossis asuvad ruumid riigile esitusotstarbeks. Asemele lubatakse instituudile 5 tuba Saksi platsil asuvas kohtuhoones. On raske enesete ette kujutada, kuidas suudab instituut oma asutusi sinna mahutada.

Poola kindralstaabi ajalooline büroo.

Töö Poola sõdade tundmaõppimiseks 1918—1920 a.

Ajalooline büroo tekkis juba sõja ajal kindralstaabi III osakonna juures asuvas ajaloolis-operatiiv sektiioonis, kuhu koguti ajaloolised materjalid, asjad ja sõja päevaraamatud, mis saadeti riviosade staapide poolt operatsioonide lõpetamisel. Pärast seda liideti ajaloolis-operatiiv büroo ühes kindralstaabi osakonnaga III A kindralstaabi III osakonna külge, ning reorganiseeriti iseseisvaks bürooks ajaloolise büroo nime all.

Veel ajaloolise büroo organiseerimise ajajärgul määrati kindlaks tema edaspidise tegevuse põhijooned, mis olenesid kolme tähtsa instruksiooni väljatöötamisest, nimelt: 1) ajaloolise töö meetodika, 2) juhatuskiri taktiliste tööde läbitöötamiseks ja 3) juhatuskiri operatiivsete tööde läbitöötamiseks. Peale selle asus ajalooline büroo juba oma tegevuse algul arhiivi ja tema kataloogi korraldamisele. Arhiiv asus siis veel samades kastides, milles saadeti üksikud materjalid riviosadest ja see tegi teda tarvitamiseks kõlbmatuks.

Samal ajal töötati välja ajaloolise büroo teaduslike tööde programm. Selle programmi eesmärk oli:

- 1) anda uurimist toimetavatele ohvitseridele materiaale sõjaküsimuste iseseisvaks uurimiseks ning omaduste kasvatamiseks, mis ülema seisukohalt tarvilikud olukorra hindamisel;
- 2) tuletada ja kindlaksmäärata 1918—1920 aasta sõdade kogemusi Poola sõjalise doktriini väljatöötamiseks;
- 3) võrrelda andmeid ja alalhoida ajaloolisi materiaale järgnevateks ajaloolisteks töödeks.

Vastavalt selle üldprogrammile töötati välja ka ajaloolise büroo tööde ja väljaannete programm. Selle viimase programmi järele, mida tuli alata parandada ja täiendada, töötab ajalooline büroo käesoleval ajal välja ja kirjastab kahte tüüpi töid: 1) operatiiv tööd, mis on ühendatud armeede operatsioonidele ja 2) taktilisi töid, mis pühendatud diviiside ja vähemate väeosade tegevusele. Sealjuures püüab ajalooline büroo, et iga operatiiv grupp koondaks enda ümber vastavad taktilised tööd, nii et iga operatiivi tegevust oleks uuritud ja selgitatud ka taktiliselt. Ajaloolise büroo tööde lõpusihiks on Poola sõdade sünteetiline kirjeldus kindralstaabi anonüüm teoses „Poola 1918—1920 aasta sõjad“.

Ettckavatsctud programmi täitmisel on tarvitusel järgmised tööviisid: ajalooline büroo kutsub ohvitserisid väljaspoolt bürood ning jagab neile üksikud teemid läbitöötamiseks. Arhiivi tööde tähtaja möödumisel ja pärast tarvilikkude väljavõtete kogumist formuleerivad need ohvitserid sel teel saadud andmete varal oma töö redaktsiooni. Nende suhtes on ajalooline büroo orgaaniks, mis kontroleerib ajaloolist täpsust ja tõetruudust, kirjeldamise metoode ning tegevuse hindamist. Ajaloolise büroo poolt sel teel kontroleeritud tööd esitatakse kindralstaabi ülema heakskiitmiseks.

Senini on ajaloolise büroo poolt avaldatud järgmised teosed:

Kindral Kukeli töö „Lahing Wolotshiski juures“, kindralstaabi kolonel Artsishevski töö „Ostrog-Dubno-Brody“ (1. juulist 20. augustini 1920), kindralstaabi juure arvatud rittmeister Bernatski töö „Budennõi ratsaarmee operatsioonid“, ning kapten Demkaski töö „Lahing Volkovyski juures“ (23.—24. septembril 1920. aastal).

Peale selle on trükkis kapten Tsaloviczi töö „Mosyr-Kolenkoviece“ ning antud trükki kindral Stahievicz'i teos „3. armee opratsioonid Ukrainas“. Kindralstaabi ülema heakskiitmiseks on esitatud kindral Piskori taktiline töö „Ratsadiviisiga“.

Ukrainas“ ja kindralstaabi kolonel Kutrzeba töö „Niemeni lahing“. Peale ajaloolise büroo väljaannete seeria ilmub veel kindralstaabi major Zavadski töö „Meie kaitsesüsteem 1920. aasta sõjakäigus“.

Selle kõrval on ajaloolisel bürool osalt väljatöötatud, osalt valmimas terve seeria episoodilisi töid, mis on kavatsatud välja anda 1925. aastal. Alles 1926. aastal on kavatsatud asuda ettenähtud sünteetilise teose ettevalmistamisele.

Lõpuks peab ka märkima Prantsuse sõjaajakirjanduse ülikiitvat otsust ajaloolise büroo väljaannete kohta. Kahjuks peab selle kõrval äramärkima ka suurt ohvitseride korpuse ükskõiksust ajaloolise büroo väljaannete vastu, mida ootatakse ohvitseride poolt väga piiratud arvul, olgugi et ajalooline büroo on määranud oma väljaannete hinna võimalikult kättesaadava.

Kultuurhariduslised ja korteriolud Varssavi garnisonis.

Kultuurharidusline töö koondub kahte osakonda: hariduslisse ja lõbustuste osakonda. Kultuurhariduslikes suhtes organiseeris Varssavi linna komandantuur kahekuulise polonistliku kursuse ohvitseridele Rei nimelise gümnaasiumi juures; selle kursuse lõpetasid mitukümmend ohvitseri. Peale selle organiseeris komandantuur kursused allohvitseridele. Loenguid peeti tsitadellis, geograafia instituudis ja lipnikkude koolis. Kursustel käis ligi 130 allohvitseri, õhtusel, õppusest vabal ajal; käesoleval ajal võtavad nad läbi 2, 3, 4 ja 5 klassi kursused. Programm kavatakse laiendada kuni 8 klassini. Komandantuuri algatusel organiseeriti kõigis rügementides ja väeosades kirjaoskamatuile algõpetust. Peale selle korraldatakse loenguid sõduritele tähtsatel päevadel, s. o. sõduri pühapäeval, rahvuspühapäeval, 3. mail jne.

Käsikäes selle õpetustööga püütakse edendada vaimlist arenemist lugemise teel. Selles suhtes võib Varssavi linna komandantuur uhke olla umbes 2500 köitelise raamatukogu peale, mille lugejate arv ulatab 400-ni. Rügementides ja üksustes on ka omad raamatukogud. Ajakirja „Poola sõdur“ tellitakse väeosade poolt 440 eksemplaaris nädalas.

Mis puutub lõbustuste küsimusse, siis peab ära märkima Varssavi teatrite heatahtlust ning vastutulekut: 1924. a. jooksul käis teatrietendustel kokku 70.000 sõdurit. Boguslavski nimeline teater annab nädalas 250 kohta, Fredra nimeline — 10 kohta nädalas, Suur ja Suviteater — 60 kohta nädalas, Sõ-

durite teater Praagas 500 kohta nädalas. Peale selle korraldab Poola teater perioodiliselt sõdurite etendusi. Tsirkus annetas 1924. aasta märtsikuu jooksul 5000 pääsetähte. Ka Varssavi kinoteatrid kannavad hoolt väärilise ajaviite eest sõduritele ja nende selekohaseid püüdeid peab eriti alla kriiputama. Peale maksuta pääsetähtede andmist sõduritele võimaldatakse ka ohvitseridele pääsetähtede ostmist teatrites ja mõnedes kinodes odavama hinna eest.

Selle kõrval on korraldatud omad lõbustused, nii tsitadelis asuvas „Sõdurite Kodus“, mis töötab Poola Valge Risti toetusel, kus korraldatakse nädalas kolm kinoetendust ja aegajalt ka teatrietendusi. Oma kinod ja asjaarmastajate teatrid on peale selle veel järgmistes kohtades: Kosciuczo sapööri õppe-laagris, 1. auto divisjonis, 1. keemia pataljonis. Üldse on väeosadel 4—5 kinoteatrit. Peale selle on Varssavi linna komandantuuril veel projektsioon-latern kodumaateaduse loengute ja teiste teaduslike loengute illustreerimiseks väeosades.

Hiljuti annetas Raadiotehnika keskselts sõjaväele raadio-telefoni jaama. Lähemal ajal seatakse kõikides suuremates osades üles antennid ning korraldatakse raadiokontserte. Kontserdid võetakse vastu Berliinist, Viinist, Pariisist ja Roomast.

Praegu on käimas eeltööd suurema „Sõdurite Kodu“ ehitamiseks, milles leiaksid aset: teatrisaal, tantsusaal, söögituba, raamatukogu, kooperatiiv, allohvitseride kasiino, dushid, võõrastemaja sissesõitnud sõduritele mitmekümne voodiga. Kuid kõik see on alles kaugema tuleviku küsimus.

Nii pakub kultuurhariduse osakond Poola sõduritele üldharidust, kui ka mõistlikke ja meeltülendavaid lõbustusi.

Mis puutub korteriküsimusesse, siis on siin seisukord kahjuks kurb.

Korteritesse paigutamise seaduse vastu asus ajakirjandus teravalt eitavale seisukohale. Muidugi on see seadus korteri omanikkudele väga ebamugav. Kuid ta on paratamata pahe, millega tuleb leppida, seda enam, et on palju 5—6 toalisi korterisi, milles sagedasti asub ainult kaks inimest, kusjuures aga ohvitserid istuvad ilma korteriteta, ja kui ohvitseri korteris sünnib tulekahju, nagu see hiljuti oli, siis ei ole kahjusaanud ohvitseri kuhugi asetada. 1924. aasta jooksul vabastas Varssavi komandantuur kõrgemalt poolt saadud käsu põhjal terve rea ruume, ilma et oleks midagi asemele saanud. Nii vabastati ühe „ohvitseride kolde“ ruumid 30 voodiga. Praegu on sissesõitvatele ohvitseridele ainult „kolle“ umbes 100 voodiga, kus-

juures see „kolle“ asub äärmiselt piinlikkudes tingimustes maja 5 ja 6 korral, kus pole vett ja puuduvad igasugu mõnused. Ohvitserid kogub iga toa kohta 20—30 meest.

Tõsi, sõjaväe asutuste alt vabanenud ruumid on väljaantud 2—3 toaliste korteritena, kuid see on tilk vett merde . . . On võimalik, et seisukord paraneb korteritesse paigutamise seaduse elluviimisega. Peale selle vabaneb lähemas tulevikus veel rida ruume sõjaväe asutuste alt ja määratakse ohvitseride ning kindralite korteriteks.

K e h a k a s v a t u s .

Kehakasvatus on õpetusala, mis toetub ainuüksi uutele meetodile ja oma kogemustele, ilma et oleks võimalik ammutada näpunäiteid mineviku traditsioonidest.

Missugune vähe, võrreldes ennesõjaaegsete oludega! Sel ajal oli võimlemine ainult täienduseks ametlikule drillile ja moodustas ühes sellega üksluse kehakasvatuse süsteemi, mis töötas välja väheliikuvat ja vähepainduvat kuju ning mehhaanilisi liigutusi. Käesoleval ajal püüab kehakasvatus arendada osavust, liikuvust, ergureaktsiooni kiirust, algatust ja vastupidavust.

Ühe sõnaga, tuli luua uut kehakasvatuse süsteemi, mis täiendaks praegust õpetussüsteemi samuti nagu endise süsteemi juures.

Sellele tuleb lisada veel üht, pärast-sõjaaegset abinõu, mida sõjaväe heaks peab kasutama, nimelt sporti. Sport on kasulik mitte üksi oma sisemiste paremuste poolest, vaid hõlbustab üldse sõjaväeosade väljaõpetamist, arendades võistluse tegurit.

Kehakasvatusest tekitatud uute küsimuste lahendamisel ja uute meetodide kindlaksmääramisel ei saanud alati kasutada ka välist eeskju, mis, väljaarvatud Prantsuse ja Rootsi meetodid, polnud Poola sõjaväele vastuvõetav. Oldi sunnitud kasutama oma enda kogemusi.

1924. aastat iseloomustab selle uue kehakasvatuse meetodi kristallisatsioon ja lõpulik suunade määramine.

Tuli täiendada ja laiendada kehakasvatuse määrustikku, iseäranis rakendusharjutuste osas. 1925. aasta kevadel ilmub määrustiku uus väljaanne.

Spordi alal püüti luua sõjaväe sporti, mis oleks kohandatud õpetamise nõuetele.

Kasutades sporti õpevahendina, tehti väeosades katseid kõikide sõdurite juuretõmbamiseks võistlustele ja harjutustele, rahuldades nende poolt saavutatud keskmiste tagajärgedega.

Kuid selle kõrval soodustati ja toetati ka sõdurite hulgas leiduvaid silmapaistvaid sportlasi, kusjuures kõige enam pühendati tähelepanu sõjalistele spordiharudele — ratsasõidule, vehklemisele, kergejõustikule, suusasportile.

Möödunud aasta äripäevatöö saavutustest peab ära märkima Poola sõjaväe osavõttu Pariisi Olümpia mängudest (kütide ja ratsameeste rühm), osavõtt suusavõistlustest Chamoni'x'a ja Tshehoslovakkias ja lõpuks, sõjaväe spordi stadiooni ehitamist Varssavis.

Peab tunnustama, et kehakasvatus sõjavägedes mitte alati ei arene tarvilikul määral. Peale meetodide puudulikkuse oleneb see, isegi palju suuremal määral, kohaste instruktorite puudusest. Peab kahetsema, et tsentraal sõjaväe kehakasvatuse kool töötab Poosenis oludes, mis mitte ei luba instruktorite laialisemat ettevalmistust. On tingimata tarvilik juba lähemal ajal kooli Varssavisse üleviia, paigutades teda eriti selleks ehitatud hoonesse. Paremaks tunnistuseks sellele, kuidas kool töötab ja missugune on tema õpetegevuse tasapind, on asjaolu, et Varssavis organiseeritud riiklikkude kehakasvatuse kursuste instruktoriteks kutsuti just nimetatud sõjaväe kooli lõpetanud ohvitserid.

Noorsoo sõjaliseks ettevalmistamiseks on Poolas laialiselt korraldatud suvilaagrid, millest osavõtjate arv ulatab 7000-ni. Pooseni ülikooli professor Blahovski tähendas oma väärtuslikus broshüüris sõjaväe laagrite kohta, et viimased „polnud mitte üksi noorsoo sõjalise ettevalmistuse kohaks, vaid elukooliks. Organiseeriti rida sügis- ja talvekursuseid, mille eesmärgiks on anda külakogukondadele täiendavaid instruktorilisi abijõude.

Töö tagajärgede kontrollimiseks ja, nii ütelda, jõudude ülelugemiseks organiseeriti sõjalise ettevalmistuse pühad, mis peeti 1924. aastal 60 organisatsioonis ja piirkonnas.

Tugevaks tõukeks kütisporti arenemisele olid VI korpusringkonna staabi poolt suurepäraselt ettevalmistatud esimesed rahva laskevõistlused. Sügisel 1924. a. Lembergi kütide liidu poolt korraldatud võistlused andsid veel paremaid tagajärgi.

Rida moodustatud kehakasvatuse ja sõjalise ettevalmistuse komiteesid, mis koosnevad nii riigi, kui seltskonna esitajatest, mõjus suurel määral kaasa sõjalise ettevalmistuse päevade kordaminekule, kusjuures komiteed paljudes kohtades on

näidanud suurt algatust, leides töövahendeid ja varaallikaid ning ehitades lasketiire.

Kehakasvatus ja sõjaline ettevalmistus on koolides suuresti edenenud. Ka vabatahtlikud seltsid hakkavad andma hästi kokkuliidetud ja süstemaatlikult väljaõpetatud rühmi.

Teoreetiliste tööde alal töötati välja seaduseelnõu sundusliku üldise kehaõppematerjali ja sõjalise ettevalmistuse kohta ja on läbiviidud rida organisatsiooni muutusi ning antud kõige vastuvõetavamatel tingimistel tehnilised vahendid ning õpetajad kavakindla kehaõppematerjali ja sõjalise ettevalmistuse teostamiseks.

(Polska Zbrojna 1. I. 925.)

D. Lebedev.

Meteoroloogiliste andmete mõju kahurväetulistamisel keemilise laskemoonaga *).

Mürkgaasid omasid võimsa võitlusabinõuna suure tähtsuse juba ilmasõjas. Esiialgu tarvitati neid lahingus pea ainuüksi „laintena“, sõja lõpupoole aga peaaesjalikult kahurväe gaasilaskemoona näol.

Peale ilmasõda areneb keemiline tööstus järjekindlalt, eriti Ameerika Ühisriikides. Sellega on tihedalt seotud sv. keemia asjanduse kasv, millele kõik riigid erandita pühendavad kõige suuremat tähelepanu. Ameerikas on leitud uued väga kihvtised gaasid, mille omadused hoitakse suures saladuses. Kahtlemata, tuleviku sõjas kujuneb näamiseks võitlusabinõuks mürkgaas.

Mürkgaaside mõjuvus oleneb lahingus täiel määral nendest atmosfäärilistest tingimustest ja maastiku omadustest, missugustega tegemist tuleb teha igal üksikul laskejuhtumisel. Sellega on seletatav asiolu, et mürkgaaside kasutamine pole mitte alati mõeldav, kuigi taktilised tingimused, võib olla, seda nõuaksid.

Meteoroloogilistest mõjudest on kõige rohkem ära rippuv n. n. gaasi „lainte“ saatmine, — s. o. eesliini kaevikutes suuremate gaasihulkade vabastamine gaasiballoonidest ja nende suundamine nõrga pärituule abil vaenlase poole. Selle juures avaldavad gaasi „lainte“ liikumise peale suurt mõju tuule suun, tuule kiirus, õhu temperatuur ja niiskus, atmosfääriline rõhuline, samuti ka kohalikud õhuvoolud, missugused kogusummas teevad gaasi „lainte“ saatmise tihti hoopis võimatuks.

Märksa vähem tähendus on atmosfäärilistel mõjudel mürkgaaside tarvitamise juures kahurite abil, — s. o. tulistamisel keemilise laskemoonaga, kus gaasid transporteeritakse tarvilikku kohta ballistilisel jõul, vaatamata ilmastiku peale. Siiski

---

*) „Art. Delo“ nr. 6—7 andmetel.

peab tähendama, et ka selle viisi juures saavutame häid ja kindlaid resultaate ainult siis, kui laskmisel arvestame meteoroloogiliste andmetega.

Keemiliste mürskide grupi lõhkemisel märgi piirkonnas tekib mürkgaasi pilv; see hakkab kohe liikuma tuule suunas kohalikule tuulele võrdse kiirusega; sealjuures, olenevalt atmosfäärilistest tingimustest, gaas kas liigub tiheda pilvena maad mööda, või püüab aurates õhku tõusta, kaotades kiirelt oma mürgise mõju.

Sellepärast peab arvestama tulistamise juures keemilise laskemoonaga mitte need atmosfäärilised tingimused, mis mõõduriistade abil saadud oma vägede paigutuse piirkonnas, vaid need, mis laskmiseks valitud märgi juures valitsemas. Kahurväe grupi ülem saab laskmise ettevalmistuse perioodil andmed kohalikust meteoroloogia jaamast — tuule suuna, tuule kiiruse (meeter-sekundites), õhu temperatuuri, selle niiskuse jne. kohta. Nendest on tema kohustatud gaasilaskmiseks tarvilikud andmed arvestama m ä r g i s u h t e s, olenevalt selle paigutuse iseäraldustest maastikul.

Järelikult, tulistamisel gaasimoonaga peab meteoroloogia jaamast saadud andmed korrigeerima märgi jaoks. Sellele tööle ongi pühendatud alljärgnevad read.

Katsete varal on kindlaks tehtud, et tulistamisel gaasi laskemoonaga on kõige soodsam tuule absoluutne puudumine; tuule kiirus kuni 3 meetrit sekundis võimaldab laskmist veel küllalt heade tagajärgedega, kuid suurema tuule juures (kuni 7 meetrit sekundis) laskmine on lubatav ainult tuule varjus asuvate märkide pihta.

Kui meteoroloogia jaam näitab tuule kiirust isegi 7 meetrit sekundis, mõnikord ka veel rohkem, siiski avaneb võimalus hea eduga tulistada gaasiga neid kohti vaenlase piirkonnas, kus tuule kiirus jaamas mõõdetust märksa vähem on, näiteks: metsas (vähe eemal tuulepoolsest servast), orgudes, lohkudes, nõlvakute taga, asundustes jne.

Professorite Kaigorodovi ja Ljubomirsky uurimistest maastiku ja metsa reljeefi mõju üle tuule suuna ja kiiruse peale võib järeldada, et tulistamine keemilise laskemoonaga on kõige soodsam nende punktide pihta, kus tuul kohaliste olude tõttu on nõrgenenud, ja nimelt:

1. Küngaste ja kõrgustikkude tuuletaguste lüüa pihta, mille sügavus võrdub kallaku projektsioonile horisontaalse tasapinna peale. Tuule nõrgenemine neis kohtes pole täpselt kindlaks tehtud; ta on mitmesugune, olenevalt lüüa järsku-

sest. Mida järsum kallak, seda rohkem nõrgeneb tuul; praktiliselt võib arvata, et kallaku keskmine järskus, mis võrdub 10° — 15° , vähendab tuule kiirust kuni 50% esialgsest tuule kiirusest kõrgustiku tipul.

2. Märkide pihta, mis asetuvad metsas, teatud kauguses tuulepoolsest servast. Siin võimaldavad prof. Kaigorodovi uurimised valemi järele täpselt kindlaks teha: a) tuule kiiruse antud kaugusel metsaservast, b) kui kaugel tuulepoolsest servast tuul jääb hoopis soiku. Tuule vähenemise ja kadu piirid ripuvad ära metsa iseloomust: kõrgusest, tihedusest jne.

Allpool toodud koefitsientide tabelist saame meie kaugused „a“ meetrites (arvatud tuulepoolsest servast metsa sügavusse), kus tuul kaotab 37% oma kiirusest. Kaugusel, mis võrdub 2a, väheneb tuule kiirus metsas kuni 14% ja kaugusel, mis võrdub 4a, kaotab tuul kuni 2% oma esialgsest kiirusest. Praktiliselt võib arvata, et metsas, 4a kaugusel servast, tuult ei ole.

Koefitsientide tabel tuule vähenemise kindlakstegemiseks metsas.

Metsa liigitus	Metsa iseloom	Koefitsient „a“ meetrites
I.	Segamets, lehtpuud lehtis, kõrgus 6—9 mtr.; <i>ehk</i> : tihe mets lehtedeta põõsastikuga . . .	43—56
II.	Segamets, lehtpuud lehtis, kõrgus 14—17 mtr.; <i>ehk</i> : tihedavõitu mets lehtedeta 10 mtr. kõrgune	59—62
III.	Samasugune, kui II., kuid harvem mets; <i>ehk</i> : harv männimets põõsastikuta, kõrgus 21 mtr.	111—125
IV.	Mitte väga tihe mets, lehtedeta põõsastikuga; <i>ehk</i> : harvavõitu kõrge männimets, peaaegu ilma põõsastikuta	159—172

Tabelis toodud koefitsiendid „a“ võib praktiliste väljaarvamiste jaoks võtta ümmarguselt järgmiselt: liigi I jaoks — 50 meetrit, liigi II jaoks — 60 meetrit, liigi III jaoks — 120 meetrit ja IV liigi jaoks 160 meetrit.

Need andmed võimaldavad:

a) korrigeerida meteoroloogia jaamast saadud andmed märkide suhtes, mis asuvad metsa serval ehk metsa sügavuses;

b) arvestada mürkgaasi pilve süvenemist metsa, ku tulistatakse metsa serva ehk selle lähedust;

c) kaardi järele täpselt kindlaks määrata need punktid metsa sees, kuhu ei pääse gaas, mis saadetud „laintena“ balloonidest, ja missugusi, järelikult, peab tulistama gaasi mürskidega.

3. Märkide pihta, mis asuvad tuule suunas metsa taga ehk tuuletagusel metsaserval. Prof. Ljubomirsky toob siin järgmised arvud, mis iseloomustavad tuule kiirust metsa taga, mille kõrgus 20 meetrit (tuule kiirus metsa kohal on sellejuures 5 meetrit sekundis):

Kaugused metsaservast (mtr.)	50	100	200	300
Tuule kiirus metsa taga (mtr.-sek.):	1,5	3,2	4,0	4,7

Tulistamise juures märkide pihta metsa taga, ülaltoodud arvude piirides, võib loota gaasi osalise voolamise peale metsa sügavusse (öösel isegi tuule suuna peale vaatamata, sest siis on märgata kohaliste õhuvoolude tõmbu lagedatelt kohtadelt metsa poole).

4. Lohkude ja madalikkude pihta, kus tuul alati nõrgem; seal lõhkemistest sündinud gaasipilv liigub põhja mööda. Sellejuures peab tulistama kas lohu põhja või lohu tuuletagust kallakut.

5. Väiksemate lagendikkude pihta metsas, missugusteni gaasi „lained“ ei pääse ligigi. Keemiliste mürskidega võib neid aga väga hästi tabada.

Lõpuks peab tähendama, et maastikul on kohti, kus tuul mitte ainult ei vähene, vaid suureneb, — millepärast need ei paku ühtegi soodustust seal asuvate märkide tulistamiseks gaasi laskemoonaga, kui tuulekiirus läheneb laskmist võimaldavale maksimumi piirile (7 meetrit sekundis). Nüüsgused ebasoodsad kohad on: 1) kõrgustikkude tipud, 2) tuulest läbipuhutavad lohud ja 3) tuulest läbipuhutavad metsasihid.

Allpool toon näite, kuidas meteoroloogia jaamadest saadud andmeid kasutada ja korrigeerida enne antud laskeülesande lahendamisele asumist. Näide on illustreeritud kaardi lõikega mõõdus 1:25.000

Oletame, et kahurväe grupi ülem, kelle rinde piirkond ulatab Reinu talust kuni Väljaotsa metsani, sai üks tund enne tuleavamist järgmised andmed meteoroloogia jaamast, mis asetud Vanalaisa tuuleveskist lääne pool asuval kõrgustikul 35,0 (kaardil märkimata): a) tuulekiirus — 7 meetrit sekundis ja b) tuulesuuna asimut 225° (SW).

Grupi ülem märgib kõige pealt sinise pliiatsiga kaardi äärele tuule suuna nooled; iga noole sappa, vastavalt tuulekii-

Punane pliats

Sinine pliats

rusele meetrites, tähendab 7 kriipsu. Selle järele tõmmab vaenlase piirkonnas punktiirjoonega veelahutuse jooned, umbkaudu perpendikulaarselt tuule suunale, samuti ka tuuletaguste kallakute madaljooned. Saadud piirkonnad, ümbritsetud punktiirjoonega, märgib ära punaste joontega. Need ongi tuule vähenemise tsoonid.

Metsa tuulepoolse serva juures, vastavalt metsa iseloomule (vaata koefitsientide tabel), joonistatakse 4a sügavusel tuule kadu piir; see märgitakse sinise, ülejäänud metsa osa aga punase pliiatsi joontega. Näites on metsaliigina võetud „tihe mets lehtedeta põõsastikuga“ (I).

Siis tähendatakse punasega kaardile ka tuule vähenemise piirid metsade taga, umbes 300 meetri kaugusel tuuletagusest servast.

Metsa aladele, kaetud punaste joontega, märgitakse sinise pliiatsiga „O“, mis tähendab tuule täielist puudumist seal.

Tuulevähenemise tsoonides kõrgustikkude taga, vastavalt kallaku järskusele, tähendatakse umbkaudne tuule kiirus tsoonide keskpaigas; et käsitatavas näidendis kallaku järskus tõuseb 20° — 30° , siis võib arvata maksimaalset tuulekiiruse vähenemist võrdsoks juba 70 75% le, s. o. ligi 2—3 meetrit sekundis.

Peale selle tuleb kindlaks teha kohad, kus oodata tuulekiiruse suurenemist. Käesoleval juhtumisel tuulekiirus suureneb: kõrgustiku tipul Metskassi talu juures (36,6), kõrgustikul 43,1 Sootaguse mõisa juures, — need mõlemad on kõrgemad meie meteoroloogia jaama asendist; suuremat tuulekiirust võib oodata ka Amme jõe lohus, Rojasilla talust kuni ristiga märgitud metsatukani, kus tuul puhub otse lohu suunas.

Laskemärkide jaotamise juures oma patareide vahel, kahurväe grupi ülem annab patareidele ainult need märgid, mis asuvad punase pliiatsiga märgitud kohtes.

Kaartide kokkuhoidmise mõttes, sarnane ettevalmistustöö peab tehtud saama vahapaberil, mis kinnitatud kaardile märkide piirkonnas.

Ülaltoodud meteoroloogiliste andmete arvestamise viis laskmise juures keemilise laskemoonaga jätab täpsuse suhtes mõndagi soovida, kuid siiski võib muutlikus lahingulukorras oma lihtsuse tõttu küllalt kasulik olla. Sv. väljameteoroloogia teenistuse edaspidisel arenemisel muutub täpsemaks ka käsitatav ettevalmistuse töö.

Meteoroloogidel oleks tarvis kindlaks teha:

- 1) Üksikasjalist tuulekiiruse vähenemist kõrgustikkude taga, kallaku järskuse juures 1° — 5° , 10° , 15° ja 20° — 30° .
- 2) Tuule kiiruse vähenemist metsa taga, tuule juures 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ja 10 meetrit sekundis.
- 3) Tuule kõrvalekaldumist peasuunast kõrgustikkude ümbervoolamise juures, täpsusega vähemalt kuni 5° .

G. L e e t s, major.

Distsipliini psükoloogia.

Möödunud ilmasõjas olime tunnistajateks mitme esimese liigi valju distsipliiniga sõjaväe (Vene, Saksa) kiire ja paratamata lagunemise juures.

Vene sõjavägi hakkas kõdunema pärast 1917 aasta veebruari revolutsiooni Tööliste ja Sõdurite Nõukogu surve ja Aju-tise Valitsuse täielise ükskõiksuse nõjal. Sõjaväe ülemuse kat-sed ei suutnud sõjaväge enam peasta süstemaatilisest lagune-mise protsessist, kuna Ajutine Valitsus katsus küll ühe käega korda sõjaväes alles hoida, teise käega aga lubas vastutuseta isikutel lõhkumistööd vabalt jätkata, kuni valitsustüürilt kõr-valdamiseni sama aasta oktoobris, üleskihutatud enamlike sõ-javäe kaasabil.

Saksa sõjaväe kolonel-leitnant W. Nicolai teoses „Nach-richtendienst, Presse und Volksstimmung im Weltkrieg“ leiame huvitavaid andmeid abinõude kohta, mis Saksa sõjaväes korra alalhoidmiseks tarvitusele võeti. „Deutsche Soldaten-Zeitung“ 1924 aastakäigu nr. 9 sisaldab tuntud Austria sõja-kirjaniku major Dr. Rendulié artikli huvitavate teadetega distsipliiniaju-tise languse kohta Prantsuse ja Itaalia sõjaväes.

Allpool peatame pikemalt Saksa, Prantsuse ja Itaalia sõja-vägede distsipliini languse põhjuste juures ja tutvuneme tar-vitusele võetud vastuabinõudega.

Saksa sõjavägi.

Sõjavägede staabiülem kindral Moltke toonitas 13. augustil 1914. a.: „Erakondade kooskõlastatud ülalpidamine ja ajakir-janduse ühemeelne sõjapidamise toetamine on sõjaväe ülemju-hatusele esimese järgu tähtsusega tegurid, — nad aitavad Suur-Saksa ülesande teostamisel luua ennastsalgavuse ja kokkuliitu-vuse vaimu.

Seda on tarvis alles hoida igal juhtumisel, ükskõik mis ka ei sünniks sõja kestvusel.

Asutused, kelledele usaldatud ajakirjanduse tsenseerimine, peavad kõige energilisemalt mahasuruma ka väiksemadki Saksa rahva üksmeele lõhkumise katsed ajakirjanduses, kitsastes erakondlikes huvides, ükskõik missuguse erakonna poolt see ka ei tuleks.“

Ometi aga hakkas sõja-aastate esialgne üksmeel sõjaväe ülisuurte kaotuste, toitlusolude raskenemise ja lõpuliku võidu küsitavuse mõjul erakondlistele lahkhelidele maad andma.

Juba 1916 aasta veebruari kuul andis Haridusministeerium erilise „Saksa rahva kaevik kirjanduse“ välja, mis taotles järgmisi sihte: arusaadaval kujul selgitada ilmasõja tekkimise põhjusi liini väeasadele ja seljatagusele, selgitada linnade ja maa majanduslist seisukorda ja tarvidust selle sõjanõuetele kohandamiseks, et võimaldada seega lugejatele oma isikliste arvamiste kujundamist ja eemaldada poliitiliste erakondade kõlavate hüüdlauseste mõjuavaldust.

1916 aasta mais kutsus armee staabiülem kindral von Falkenhain õpetlasi ja kirjanikke üles abiks olema rahva meeleolu tarvilisel kõrgusel hoidmisele. Sama aasta juuni lõpul töötasid õpetlaskonna, siseministeeriumi, kindralstaabi ja admiraliteedi esitajad ühise tegevuskava välja ja pöörasid märgukirjaga riigikantsleri poole, paludes kaasabi ja ainelist toetust. Viimase sooviavalduse lükkas riigikantsler tagasi, põhjendusega — puuduvad summad poliitiliseks kihutustööks sisemaal.

Riigikantsleri algatusel pandi kihutustöö kodanikkude keskel varsti „Saksa rahvuslise komitee“ peale, mis tegutses oma liikmetelt kogutud kapitaalidega. 4. augustil astusid suur hulk rahvuslise komitee kõnelejaid esimest korda avalikkudes kohdades üles. Ühtlasi kutsuti ka ellu „Saksa teadetevahetamise selts“ (Deutsche Nachrichten Verkehrsgesellschaft) ajakirjanduse peale mõjuavaldamiseks. Mõlemad ettevõtted organiseeris riigikantsler ilma ülemjuhatuseteadmata. Tagajärjeks oli, et korpuste kuaruannetes asutatud komiteede tegevus vaenlasele kasulikkumaks tunnistati kui isamaale.

Kindral von Falkenhain'i pealekäimisel peeti riigikantsleri kutsel 30. augustil riigikantseleis erikoosolek ära, üksikute valitsusasutuste sihikindla ja ühtlustatud tegevuskava väljatöötamiseks, rahvahulkade meeleolu tõstmise ja sõja võidurikka lõpuleviimise tahte süvendamise sihil. See koosolek tunnistas küll mõningad abinõud tarvilikuks, kuid mingisuguseid tege-likka tagajärgi see töö ei annud.

Umbes samal ajal sündis muutus ülemjuhatuses. Esikohale tõusid kindral-feldmarschal Hindenburg ja tema staabiülem Lu-

dendorff, kes nägid rahvamassede meeoleolu kõrgelhoidmises üht n.n. „Hindenburgi programmi“ põhilausest.

Uuesti kokkukutsutud koosolekul selgus, et mitmed ministeeriumid ilmutavad olukorda selgitavaid perioodilisi ja kuu väljaandeid ja et paljud isikud kulutavad küll rahva meeoleolu tõstmiseks oma tööjõudu, kuid kõik see sünnib ühendava asutuse ja isiku puudusel ilma süsteemita.

Kindralstaabi ettepanekul otsustati iga kuu sõjaajakirjanduse valitsuses (Kriegspresseamt) kokku tulla, et ühtlustada päevaküsimuste valgustamist ja anda sellele õige suun. Nõnda läks ajakirjanduse üldjuhtimine kindralstaabi kätte, riigikantselei ja sõjaministeeriumi kõhkleva tegevuse ja vastutuskarsete tõttu.

1. novembril hakkasid 3 korda nädalas ilmuma „Saksa sõjateated“, mida hiljem ministeeriumide ametnikkudele laiali-laotamise otstarbel, ilmutati kolmik-numbrina, nimetusega „Saksa nädala sõja-ülevaated“. Viimased ilmusid 1916 a. detsembris 80.000 eksemplaaris, siis suurendati eks. arvu 125.000 ja sõja-laenude väljalaskmise ajal tõusis see arv 175.000 peale.

Kindralstaabi ja väerinde juhatuse kaastöö tagajärjel valgustati sõjaküsimusi soovitavas ja õigos sihis. Hiljem, kui ajakiri paljude ministeeriumide ametnikkude keskel ja seltskondlikes organisatsioonides poolehoidu suutis võita, vähenes aeg-ajalt puhtsõjaväeline osa ja tõusis esiplaanile rahva riiklise kasvatusprobleem, kusjuures kaastöölisteks tõmmati tuntavamad rahva vaimlised juhid.

Alatiste kaotuste mõjul mõnes lahingpiirkonnas Verduni all, tekkis detsembri keskel 1916 a. sõjaväes esimest korda kahtlus mõnede väeosade vastupanekuvõime juures. See kahtlus oli kindla aluseta, ka edaspidine sõjaväe ülalpidamine ei tõendanud seda.

Kuid esialgne täieline üksmeel, usk oma võitmata jõusse ja kindel võidutahe löid kõikuma. Vaenlaste püüetele — hävitada Saksamaad — vastuseatud, üldiselt tunnustatud, juhtimõte „isamaa kaitse kuni viimase võimaluseni“ andis ajajooksul, väljapääsemata seisukoorra mõjul, rahvamassedes maad soovidele rahuläbirääkimiste algatamiseks. Lootus vaenlasega rahukonverentsil kokkuleppele jõudmise kohta vähendas püsiva vastupaneku püüdi ja suurendas sõjatüdimust.

Juba 1917 aasta juuni lõpul kirjutas ülemjuhataja staap sõjaväe isamaalise kasvatus juhendite laialisatmise puhul saatekirjas:

„Mitmelt poolt püütakse teha sõjaväe osades poliitilist kihutustööd. Nii, näiteks, pööras üks ajaleht paljude sõjaväelaste poole, et koguda teateid võimaliku rahu tingimiste kohta. Edasi on kindlaks tehtud, et iseseisvad sotsiaaldemokraadid teevad väeüksustes tugevat ja äärmiselt õonestavat kihutustööd. Kõigile sarnastele püüetele tuleb kõige energilisemalt vastu astuda. Eriti tuleb sõjaväes takistada nende broshüüride ja teadaannete laialilaoitamist, millede ülesandeks kõigutada väeramata usku lõpuliku võidusse ja usaldust ülemuse vastu, mis saatuslikuks võib kujuneda sõjaväe võitlusvõimele..“

1917 aasta oktoobris asus uuestmoodustatud Riigipäeva enamus eelnimetatud „isamaalise kasvatusse instruksiooni“ kohta eitavale seisukohale, sõjaminister von Stein'ile kallalekippudes. Juba varem esitati Riigipäevale n.n. rahu-resolutsioon. Nõnda valdas võimaliku rahu idee seltskonna meeli ikka rohkem ja rohkem ja halvas rahva ja sõjaväe seni kõikumata lõpuliku võidu taht.

Hakkas tunduma täielise üksmeele puudumine sõjaväe ülemjuhatus ja kodanliste võimude ning poliitiliste juhtide vahel. Üksikute poliitiliste erakondade kihutustöö pääsis võidule, rahuküsimus nihkus esiplaanile, sõja võidurikkalt lõpetamise püüded kustusid, sõjatüdinus avaldus tugevamini, rahva tahtejõud lõdvenes, sõjaväe meeleolu ja distsipliin langesid. Algasid rahutused, alguses laevastikus, hiljem ka maaväes, mis viisid sõjas kaotusele ja võitjate tahtele täielikule allaandmisele. Rahutingimised olid ülrasked, kuid sõjavägi oli distsipliini languse järjel muutunud vastupanekuvõimetuks inimeste karjaks.

Prantsuse sõjavägi.

Juunikuul 1917 a. tulid Prantsuse sõjaväes ette rahutused ja avalikud wastuhakkamised, alguses ainult üksikutes väeosades, hiljem kogu XVI korpuses. Paljud väeosad tõrkusid liinilasuvaid üksusi vahetamast, mõned aga nõudsid oma esitajate kaudu ülemuselt palgakõrgendust ja korralikku puhkuselelaskmist ning soovisid kindlustust, et neid tormijooksule käsutataks ainult vaenlaste kaevikute ja kindlustuste purustamise järel. Leidus ka sarnaseid, kes sõjast üldse enam kuulda ei tahtnud. Avalikult kõlasid hüüded: „maha sõda, maha saamatud ülemad.“ Ohvitseride käsud jäeti täitmata, kuid nende isikut austati endiselt. Väljaarvatud tähtsusetad erandid ei tulnud väljaastumisi ohvitserkonna vastu ette. Sõdurid aima-

sid õieti, et kõik ohvitserid võitlesid ja kandsid raskuseid ning hädaohu samades tingimustes, kui nemadki — lihtsõdurid. Rahulolematuse tegurid peitusid välistes mõjuavaldustes, mis kihutasid sõjaväge ülemuse vastu sõnakuulmatusele ja vägivallategudele.

Millised olid need põhjused, mis viisid tuntavas osas Prantsuse sõjaväes distsipliini langusele? 1917 a. algusest peale leidsid rahu püüded ja poliitiliste erakondade anti-patriootiline kihutustöö Prantsusmaal eriti soodsat pinda. Juba 1917 a. veebruaris palus Prantsuse ülemjuhatus valitsust takistada puhkuselviibijate lubamist rahu-miitingutele, võtta tarvitusele abinõud jaamahoonetes kihutustöö lõpetamiseks, kihutuslehtede ning -broshüüride laialilaotamise vastu jne.

Ilmavaate ja poliitilise poolehoiu vabadused ning kihutustöö poolehoidjate võitmiseks on normaal olukorras alad, kus isikuvabaduse kitsendamine riigivõimu survele ei sobi ajavaimuga. Kuid, kui vaenlane seisab riigipiiril ehk, nagu siis Prantsusmaal, on tunginud sügavale sisemaale ja riik pingutab kõike oma jõudu, kus otsustamisel — kas olla ehk mitte olla, siis ei ole valitsusel mitte ainult õigus, vaid otses kohustus vastavalt kitsendada üksikute vabadust. Eriti veel siis, kui suurima ühiskondlise hädaohu puhul seda vabadust riigi jõupingutuste lõdvendamiseks kurjasti kasutatakse.

Prantsuse valitsus aga ei täitnud seda nõuet täies ulatuses. Sõjavastane kihutustöö võis sündida vabalt ja leidis poolehoidu rahvahulkades, eriti aga sõjaväes. 1916 aasta äärmiselt visad, vältavad ja kurnavad lahingud Verduni all, milledest osa võtsid üle 70 diviisi, tõid suuri kaotusi ja langetasid tuntavas osas Prantsuse sõjaväes märgatavalt meeolelu.

Nende lahingute järelalusena valdas Prantsuse kodanikke raske närviline vapustus, mis omakorda puudutas seljataguseid reserve. Inglise andmete järele kaotasid prantslased ja inglased Somme lahingus 22.923 ohvitseri ja 476.558 sõdurit. Sellele järgnes kevadine, 1917 aprillis, pealetung Aisne ääres. Nii sõjavägi kui ka rahvas lootsid seekord näha sakslaste Prantsuse pinnalt väljakihutamist, kuid ülisuurte kaotuste peale vaatamata saadi ainult uue pettumuse poolest rikkamaks. See viimane äpardus tekitas sõjaväes lootusetu meeoleolu. Tihtised sõjategevuse nurjaminekud aitasid selleks tuntavalt kaasa, et sõjaväes kõlbline vastupidavus kõikuma löi. Ka sõjaväes valitsev kord soodustas seda. Üksikute juhtide tegevuses konstateeriti palju vigu, mis üldist usaldust kõigu-

tasid; samuti tehti eksisamme ülemjuhatuses, millede tagajärg raskelt puudutas üksikuid võitlejaid; varustusala lonkas; puhkusele lubamist tarvitati kurjasti; seljataguse sallivus nende väärnähtuste suhtes äritas väeliini. Kihutustöö leidis väerinnal ikka rohkem ja rohkem tänulikku pinda. Kõik see viis 1917 aasta juunis, nagu eelpool märgitud, distsipliini langusele.

Need nähtused sundisid Prantsuse ülemjuhatus (1917 a. maist kindral Pétain) tarvitusele võtma äärmisi sundabinõusid. Tema pealekäimisel kaotati edasikaebamise õigus neis kohtuotsustes, mis tehtud vastuhakkamise eest eelliinil. Karistamise õigust tarvitati üldiselt siiski väga mõõdukalt. Suurest hulgast mässus süüdistatavatest lasti maha ainult mõned üksikud suuremad süüdlased.

Edasi pani kindral Pétain valitsuse kaudu maksuma kitsendavad määrused kihutustöö kohta, et esijoonel kõrvaldada mõjuavaldamist puhkuseviibijate sõdurite ja tagavara väeosade peale. Sisseseatud tsensuur tegi tõkke demoraliseeriva kirjanduse väeliinile pääsemisele, kuna see varemalt vabalt sündis. Nähtavasti oli ka kindral Pétaini isikul sõjaväe peale ülisuur tervendav mõju. Ta külastas isiklikult 90 diviisi ja selgitas sõjaväele mässu alatust vaenlase palge ees, teatades, et sarnaste nähtuste kordumisel karmilt karistab, lubas aga ühtlasi kõrvaldada ka kõik temale teatavaks tehtud korralagedused. Ja ta teostas seda. Vastulöökk mürgitavale kihutustööle, seda soodustava korratuste kõrvaldamine ja tema, kui vanema juhi isiklik mõju väerasid kokkuvõttes Prantsuse sõjaväele kardetava distsipliini languse, kriisi. Kui 1917 a. juunis sakslased osalistele pealetungimistele asusid, täitsid ka need Prantsuse väeosad nüüd laitmatalt oma kohust, kes alles hiljuti mässasid. Kui Clemenceau 1917 a. minister-presidendi ja sõjaministri kohale asus, siis nägi ta selgemini kui keegi teine neid ränki hädaohte, mis ähwardasid sõjaväe distsipliini ja ühtlasi sellega ka kogu maad üksikute seltskondliste kihtide sõjavastased väljaastumised. Ta suutis neid voole sumbutada raudse käega.

Eksitus oleks arvata, et Prantsuse ministeeriumi juht taotles soovitud tagajärgi ainult armuta surveabinõudega, lämbutades rahvas ja sõjaväes kõiki distsipliinivaenulisi avaldusi; tema sihiks oli rahvas ja sõjaväes uuest elustada ja süvendada sõja jätkamiseks tarvilit võidutahet. Ühel ajal ülalnimetatud surveabinõude tarvitamisega, näeme meie teda arendavat ka teist tegevusala, mis pidi osutama sõja tulemus-

tes tähtsamaks teguriks. Uuesti äratas ta usku võidu võimalustesse, sealjuures kasutades kõike, mis tõendavalt võis mõjuda. See oli kogu tema poliitika lähtekohaks. Päämiselt tema tegevuse tagajärjeks tulebki lugeda seda rahulikkust, millega prantslased ootasid sakslaste kallaletungi 1918 a. kevadel, mis arvuliselt suurem, kui kõik varemad. Vaatamata hädaohtlikkusest ja teadmatusest, vaatas Prantsusmaa siiski lootusrikkalt tulevikku, asjaolu, mis puutus Verdunini. Samuti tuleb valitsuse teenuseks lugeda seda, et sõjavägi, kes oli 1918 a. märtsist kuni juulini kõige ägedamate löökide objektiks, suutis siiski alalhoida kangekaelset vastupaneku jõudu seni kaua, kuni ise, ameeriklaste toetusel, võis vastukallaletungile asuda. Mitte kusagilgi mujal pole valitsuse poliitika distsipliini peale sarnanevat positiivset mõju avaldanud, kui siin.

Itaalia sõjavägi.

Itaalia sõjaväe distsipliini kriis 1917 aastal oli üheks põhjuseks, et Austria-Ungari-Saksa sõjavägede sügisene pealetung saavutas suurema osa Itaalia sõjaväe lagunemise ja hävingu. Itaalia komisjon, kes uuris kaotuse põhjusi Karfreiti juures, ei eksi palju, tõendades: „Kaitse strateegilistel ja taktiilistel probleemidel oli aset leidnud tingimustes, võrreldes sõjaväe kõlblise seisukorraga, ainult kõrvaltähendus.

Itaalias, nagu Prantsusmaalgi, kõigutasid alatised luhtaminekud ja verised kaotused rahva ja sõjaväe usku lõpuliku võidusse. Kümme suurt lahingut Isonzoli, mis peeti järjest suurema arvu sõjaväega ja laskeabinõudega, ebaõnnestasid. Kümme korda ennustas väejuhatuse rahvale ja sõjaväele võitu ja kümme korda pidid viimased leppima kibeda pettumusega. Teatraalsed poosid ja käeliigutused, mida ülemjuhatus armastas väikeste kordaminekute puhul, nagu Herzi ja üksikute mäetippude võitmine, milliseid üles puhuti hiilgavateks võitudeks, sünnitasid väeosades, eriti neist operatsioonidest tegelikult osavõtnutes, usalduse asemel ainult kõigiti põhjendatud kahtlust. Iga juht, nii poliitiline kui ka sõjaväeline, peab teatud määrani vastuvaidlemata tegutsema hüpnooti abil, kuid see peab sündima mõõdukalt ja nende hingelaadi omaduste aruka arvestamisega, kellede peale mõjuavaldus suunitakse, vastasel korral saavutatakse eitavaid tagajärgi ja tekitatakse kasu asemel aina kahju. Igas lahingus sattus austerlaste kätte mitmet liiki Itaalia väejuhtide käsukirje, milledes korru-

tati „viimasest otsustavast pingutusest“, „viimasest vaenlase vastu sihitud löögist.“ Pärast iga kaotatud lahingut (Isonzol said itaallastele ainult kaotused osaks) täitus kogu Itaalia ajakirjandus ametliste ja mitteametliste kirjeldustega, mis võistlesid „hiilgava võidu“ ülistamises. Tagajärjed avaldusid varsti. Rahvas ja sõjavägi lakkasid võiduvõimaluse uskumisest. Vanad abinõud olid lootuste äratamiseks kõlbmatad. Veendumus võitluse jätkamise lootusest haaras oma rüppe ikka laiemaid Itaalia rahva ja sõjaväe kihte.

Kõige selle juure lisandusid veel korralagedused sõjaväes, nagu omavoli puhkustele lubamisel ja auastmetes ülendamisel, seadusvastased ametist tagandamised, väeosade vahel mitteühtlane sõjaraskuste jaotamine, mis mõnedel väeosadel võimaldas alatiselt püsida vaiksetes sõjapiirkondades, kuna teised osad selle vastu vahetamatult pidid tule all viibima, liig tihtina väeosade orgaanilise siduvuse muutmine ja sagedane juhtiva koosseisu vahetamine.

Sõja algul poliitiliste erakondade vahel sõlmitud kodurahu edasikestvus katkes 1916 aastal ja erakonnad asusid endiselt oma erihuvide kaitsele. Sõjatüdimus osutus soodsaks aluspinnaks sõja- ja isamaalsusvastaseks kihutustööks, mis Venemaa sündmuste mõjul järjest intensiivsemaks muutus. Valitsus oli passiivne. Ta ei astunud samme isegi seljatagusesse põgenenud sajatuhande väejooksiku vastu. Sõjaväe nagu nii juba madal kõlbline tasapind kisti seljataguse mõjul veelgi alamale. Juba 1917 aasta märtsis tõrkusid üksikud brigaadid liinile minemast.

Itaalia ülemjuhatus ei võtnud kaua puuduste kõrvaldamiseks midagi ette. Ilmsikstulnud distsipliini langust kalduti selletama seljataguse mõjuavalduse tegurina. 1917 aasta juunist kuni augustini esines ülemjuhataja Kadorna valitsusele nelja märgukirjaga, tungivalt paludes toetust. Sealjuures märkis ta täitsa õigustatult: „Suurtes sõdades, eriti praegusajal, on valitsuse sisepoliitikal otsustav ja otsekohene mõju sõjaväe meelsuse peale.“

Valitsus jäi vastused võlgu, tarvitusele võetud abinõud aga piirdusid ainult politsei suurendamisega ja sõjavastaste manifestatsioonide vastu võitlemiseks kesk-organisatsiooni loomisega. Arusaadavalt oli seda vähe.

Siis katsus Itaalia ülemjuhatus pahesid kõrvaldada draakooniliste abinõude tarvitusele võtmisega. Selleaegsed käsu kirjad kubisesid surmaotsustest ja karmidest karistustest. Oktoobrikuul 1917 a. oli arutusel 60 vastuhakkamise protsessi.

Muidugi ei võimaldanud ka needki abinõud veel mitte sõjaväele ta kaotatud sisemist liituvust.

Sellepärast ei ärata imestust, kui 24. okt. 1917 a., liitlaste pealetungi alguks, Itaalia sõjaväe võitlusvõime veel ei suutnud ajakõrgusele tõusta. Kord tagasilöödud vägesid on raske uuesti viia tugeva vastupanekule. Appitõttanuid reserve võeti vastu hüüetega: „streigimurdjad“ (Streikbrecher), „elagu Austria“.

Lüüasaamiste põhjuste hulgas mängivad tähtist osa ka väejuhatuse saatuslikud eksisammud lahingettevalmistustes ja läbiviimistes. Märgime ainult need mõned tõsisemad juhused, mis olid väljakutsunud juhtiva koosseisu nõrga distsipliinitunde tõttu. 2. armee ülem kindral Kapello, saades kindral Kadornalt kategoorilise käsu ettevalmistusi teha ainult kaitsmiseks, seadis üheteistkümnendamas Isonzo lahingus oma kahurväe pealetungi seisukorda, mitte loobudes sissejuurdunud ideest austerlaste pealetungile vastata kontr-ataakega. Tagajärjeks oli suurema osa kahurite kaotus juba esimesel kallaletungil. XXVII Itaalia jalgväe korpus (kindral Badoglio), mis asus ülemisel Isonzol oma pahema tiivaga vastu Tolmeini, sai kindral Kapellolt käsu sulguda Isonzo orgu Foni juures. Ka Badoglio andus oma *aiusakssaanud plaanilo: lasta pealetungivat vaenlast ilma lahinguta orgu ja alles siis kõigist külgedest talle kallale langeda ning hävitada.* Org jäeti sulgumata ja kahurväele anti käsk vaenlase liikumist orus mitte takistada. Kui viimati selgus olukord, millesse oldi sattunud üksteisele vastukäivate korraldustega, siis oli ka korpusest ainult riismed järele jäänud. Juhtiva koosseisu sõnakuulmatuse ja tegevuseta oleku juhused olid selles lahingus üldse väga rohked, kuigi need väljakutsutud mitte sedavõrd isikliku enesearmastuse ja auahnuse kui distsipliini puuduse mõjul.

Kui lahingkaotuse arvusid võime võtta sõjaväe kõlblise tasapinna hindamise aluseks, siis võib Itaalia sõjaväe kaotusi kaheistkümnendamas Isonzo lahingus märkida surnutena 10.000, haavatutena 30.000, vangilangenutena 293.943 ja teadmata kadunutena 400.000 meest. Sõjavarustust kaotati: 3152 kahurit, 1732 miinipildujat, 3000 kuulipildujat ja 300.000 püssi.

Lüüasaamine sundis itaallasi, eriti aga poliitilisi erakondi järelemõtlemisele. Neil päevil, kus riigi olemasolek kaalul seisis, vaikisid igapäevane vaen, rahujutud ja omakasuline, kitsarinnaline isamaavastane kihutustöö. Valitsuse etteotsa astuv Orlando suutis liita kõiki rahvuse eluavaldusi ühiseks sõja jatkamise tahteks. Kõik uue ülemjuhataja esitised leidsid valit-

suses heakskiitmist ja tema korraldusesse anti palutud abinõud. Uus mõju avaldus ruttu. Purustatud sõjavägi võttis mägedes ja paralleelselt Piavele uue kaitsepositsiooni, kusjuures ülesannet kergendasid liitlaste toetus, tuntav väerinde lühendus ja Austria sõjaväe materiaalne nõrkus (raudteed, veoabinõud jne.).

Käesolevas artiklis tahtsin allakriipsutada distsipliini tõsist, esimese järgu tähtsust sõjaväes. Ilma temata laguneb iga sõjavägi mittejuhitavaks ja sõjaliseks tegevuseks kõlbmatuks inimkarjaks. Ühtlasi näeme, kuidas praegusaja sõjavägi kiirelt omab rahva hingeavaldused, mõtted ja tahted. Ka väiksemgi rahva meelsuse langus ja meeleolu kõikumine kajastub viibimatalt sõjaväe võitlusvõimes. Ainult kindlameelne rahvas, kes kui üksmeelselt otsustanud võidelda lõpuni, võib oma kaitseks välja saata nõuetelevastava sõjaväe. Meie näeme, väejuhatuse poolt sõjaväe distsipliini jaluleseadmiseks tarvituks võetud abinõudel on omad piirjooned, iseäranis veel siis, kui distsipliini kõikumise põhjused peituvad väljaspool väejuhatuse võimupiirkonda. Kui poliitilised liiderid ei sammu väejuhatusega käsikäes ja ei paku igalpool oma kaasabi, siis ei või ka olla lootust kordaminekuks. Tarvis meeles pidada, et rahvast ja sõjaväge võib nüüdisajal võrrelda kahe ühendusesoleva anumaga, millesse on kergesti kallatavad tugevad tahte ja võimsuse algelemendid ning mürgitavad jõuetuse ja kõdunemise idud.

E. Verzinsky.

